

A román történettudomány és a székelyföldi románság kérdése

1.

A székelyek részleges román származásának tanát Iorga Miklós tette közismertté.¹ Páratlan tekintélyével, nagyhangú fellépésével, fényes, de hamis érvelésével a nagyhirű román tudós kérdéssé tudott tenni egy egyszerű ötletet,² amellyel nemzete érdekeit akarta szolgálni. Sok ideig, több mint egy évtizedig tartott, amíg tanításának visszhangja támadt.

Az első világháború előtt sem Erdélyben, sem az ókirályságban igazi székely-román kérdés nem létezett. Erdélyben már azért sem, mert a szétszórt székelyföldi románság minden szempontból, anyagilag és szellemileg olyan gyöngének mutatkozott a szilárd tömbként tömörülő, erős nemzeti öntudatú székelység mellett, hogy az erdélyi románság alig merte volna remélni, hogy e tájon valaha is felvirágozzék. A Székelyföld mind a magyar, mind a román közvélemény előtt mint fajtiszt lakosságú és magyar jellegű terület volt ismeretes. Az adott politikai viszonyok sem engedték meg, hogy a szórványban élő székelyföldi románok öntudatban ellanyhulva, a beolvadás ellen nem is, vagy alig védekezve, komoly és reménykeltő nemzeti munkába fogjanak. Az erdélyi románság részéről a görög katolikus egyház volt leginkább érdekelve, de ez sem tett érdemesebb lépéseket román szempontból székelyföldi hitsorsosai érdekében. A régebbi román történetírók, így Xenopol sem tudtak semmit a románok beolvadásáról a székelységbe. Nem csodálkozhatunk rajta, hogy magyar részről sem merült fel ilyen kérdés komoly formában. Egy-két helyi körülményekből kinőtt sajtóközleményen³ kívül semmi sem mutat arra, hogy a magyarok a Székelyföldön lakó románok, vagy román valláson lévők dolgát komoly kérdésnek ítélték volna. A románok a székelyföldi beolvadás mögött előszeretettel szinte ördögien mesteri rendezésű központi elgondolást és kifogástalan kivitelét látnak. Jellemző ennek a felfogásnak a tévessége, hogy a székelység ügyeit nagy részletességgel letárgyaló csíktusnádi székely nagygyűlésen még

¹ L. tölem: Iorga Miklós és a székelyek román származásának tana. EM. 1941:265—81.

² Valószínű, hogy Iorga ötletét Weigand Gusztávnak, a híres lipcei romanistának egy cikke is ihlette (Die Dialekte der Moldau und der Dobruudscha. Jber. d. Inst. f. rumän. Sprache, Leipz. IX (1902), 138). Weigand a Székelyföldnek majdnem ugyanazt a részét járta be, mint később Iorga. A románság itt szerinte a múltban jelentős tömegű lehetett, de a székelységnek nem tudott ellentállni. Ma kifejezetten székely jellegű közösségekben a lakosság román származású. Háromszéken 120 ezer magyar mellett 30 ezer románról tud, ezekből mintegy 5 ezer teljesen elmagyarosodott.

³ Alföld (Arad), 1862. okt. 17.; Ellenzék, 1882. nov. 28.; 1895. febr. 8.; 1901. dec. 4. stb.

csak szó sem esett a székelyföldi románok beolvasztásáról.⁴ Még álmában sem jutott senkinek sem eszébe, hogy a székelység román eredetének, vagy erős kevertségének, még kevésbé elrománosításának kérdésével foglalkozzék. A román kérdést Jancsó Benedek megpróbálta beledobni a magyar közvéleménybe, mégis, felette kevesen tartották valószínűnek, hogy a balkáni jellegűnek ismert, katonailag aránylag gyenge Románia olyan külpolitikai helyzetbe kerülhessen, hogy az erdélyi román kérdést a magyar-ságra nézve végzetes kimenetelűvé tehesse.

Az 1910-es évek táján a helyzet kezdett megváltozni. A hajdudorogi magyar szertartású görög katolikus püspökség felállítása nagy mértékben kiélezte a helyzetet a magyarság és a románság közt. Az utóbbi felébredt felelősségérzettel a már-már teljesen feladott székelyföldi görög katolikuság iránt, faji szempontból kezdte tekinteni azt a 35 egyházközséget, amelyet az új rend magyar egyházi főség alá helyezett volna. Panaszait rőpirataiban éppen Iorga közvetítette Nyugat felé.⁵ A világháború küszöbére tehát a székely-román kérdés időszerűvé vált. Amíg a háború tartott, a kérdés román szempontú lehetőségei természetesen csak csökkenhettek. Lényegesen megváltozott a helyzet a monarchia összeomlásával. Ettől kezdve a védekezőből lett a támadó. Maga a székelyföldi görög katolikuság nagy része nem tekintette magát ekkor sem románának, a többi pedig nem képviselt nagy tömeget, tehát erőt. A támadó szerepet ezért legelőször nem is a helyi román elemek vették fel. A változásnak természetesen a kérdés tudományos megítélésében is meg kellett nyilvánulnia. Mintha az idők Iorga álmaikat igazolták volna.

A románoknak székelyföldi ősiségét és a székely vérnek a románmal való erős keveredését Iorga Miklós kitarító szorgalommal hirdette, tanította, népszerűsítette.⁶ Az elhintett mag eleinte elég nehezen fogant meg, végül mégis szárba szökken. A következőkben ismertetni fogom Iorga ötletének elterebélyesedését a román tudományos életben.

Azok közül, akik a világháború legvégén a székelyek jövő sorsával román részről foglalkoztak, emlékezzünk meg arról a *Lăpădatu* Sándorról, aki a világküzdelem alatt Iorgának kitűnően bevált munkatársa, a béke-alki a világküzdelem alatt Iorgának kitűnően bevált munkatársa, a béke-alki tárgyalás pedig mint hivatalos megbízott a román bizonyító anyag egy tekintélyes részének szerkesztője volt.⁷ A székely kérdés előtte már nem elméleti síkon jelentkezett, mint Iorgánál, célja egészen gyakorlati volt:

⁴ A hivatalos határozati javaslat szerint a r. k. egyházi ügyek előadójának „különös tekintettel“ kellett volna lennie a „görög katolikus székelyekre“. Sokatmondó, hogy ezzel sem az előadói előterjesztésben, sem a részletes tárgyaláson nem tartották szükségesnek érdemlegesen foglalkozni (*Székely kongresszus. A kongr. helye, ideje* stb. Bp. 1902, 58 és *A szék. kongr. szervezete* stb. Bp. 1902, 526—7.).

⁵ L'évêché de Hajdu-Dorogh et les droits de l'église roumaine unie de Hongrie. Buc. 1913.

⁶ A román nép számára írt és Erdélyben széleskörűen elterjedt román történetében (*Istoria Românilor pentru poporul românesc. Vălenii-de-M. 1908*) írja: „...sokan a székelyek közül román származásúak; amint mi elnemzetietlenítettük a Vaskapú melletti és a Hátszeg vidéki magyarokat, úgy a magyarok elnemzetietlenítették bennünket ama keleti részekben“ (32—3). Népies történetéből alakította át középiskolai használatra szánt, sok kiadást megért román történetét. Természetesen ebből sem maradt ki a székely-kérdés.

⁷ L. Crăciun könyvészeti összefoglalását: *Fraților Alexandru și Ion I. Lăpădatu la împlinirea vârstei de 60 de ani*. Buc. 1936, XLII—XLIII.

bebizonyítani a béketárgyalóknak, hogy a Székelyföld tömör népi egysége nem lehet akadály a Erdély Romániához való csatolásának. Munkája először Iorga Iaşiba menekült lapjában jelent meg.⁸ Felfogása szerint a székelyek, akár csak a balkáni arománok, annyira idegen népek közé ékelve élnek, hogy semmi reményük sem lehet az elkövetkező elrendezésben fajtestvéreikkel egy államot alkotni. „Mégfosztva egy külön, független gazdasági és politikai élet megalapozásának eszközeitől, arra vannak ítélve e szempontból, hogy alárendeljük magukat annak a népi tömegnek, amelynek közepére őket a sors odadobta.”⁹ A székelység a multban a románokkal gazdaságilag és földrajzilag egyetlen életegységet képezett, s ezt csak a kiegyezés zavarta meg mesterségesen. Gazdasági téren a székely nép nem képes megélni, politikai különállásra, államalkotásra nincs módja. „A székely kérdés megoldása tehát csak egy lehet: ... a jövő román politikai szervezetbe való belefoglalása, művelődési és közigazgatási önkormányzat, melynek rendeltetése külön politikai élete megőrzése és kifejllesztése...; önkormányzat, amelyet a szóban forgó esetben a románok lesznek legelsőek elfogadni és tiszteletben tartani”, hiszen a kicsiny, alig 4—500 ezernyi székely tömb „sohasem fog valamely komolyabb hátrányt képezni a román nép nemzeti és politikai életében.”¹⁰

Meglepő, hogy Iorga bizalmasa, aki mesterének a székelyekre vonatkozó tanulmányait munkája megszerkesztésében felhasználta,¹¹ komolyabb bírálói érzékkel rendelkezett és aránylag kevésbé esett áldozatául a nagy román történetíró túlzásainak. Ő is beszél ugyan elsikkasztott románokról¹² és „megjavítja” az 1910-i magyar hivatalos népszámlálás eredményeit,¹³ de inkább a hajdudorogi püspökség „felháborító visszaélése” váltja ki nemzeti érzékenységét.¹⁴ Még inkább meglepő felfogása a székely kérdésnek művelődési és közigazgatási önkormányzat formájában elképzelt megoldásáról; ez engedékenységekben lényegesen túlment a béketárgyaláson Romániára a szó legszorosabb értelmében ráerőszakolt kisebbségi egyezmény művelődési és iskolaügyi önkormányzatának mindig elméleti síkon maradt követelményén. Álláspontja az erdélyi román nemzetiségi korszak tanulságainak becsületes alkalmazásán alapult és ugyanabból a hamarosan kioltott lélekből fakadt, mint a gyulafehérvári nemzetgyűlés híres határozatai. Lépédatu ajánlata a székely kérdés megoldására a diadalittas román vezetők és közvélemény előtt magától értetődően korszerűtlennek bizonyult.¹⁵

A székely kérdésre Lépédatu egy brassói előadásában újra visszatért. Iorga kutatásai alapján hangsúlyozza a székelyek és a románok zavartalan jóviszonyát az elmúlt századok alatt. A székelyek szerinte ösztönösen mindig

⁸ Problema săcuiască. Neamul Românesc, 1918. nov. 3., később közölve a *Miscellaneous* című kötetében (Buc. 1925.), innen idézem.

⁹ I. m. 161.

¹⁰ I. m. 162.

¹¹ Különösen: Acte româneşti din Ardeal privitoare în cea mai mare parte la legăturile Secuilor cu Moldova. B. Com. Ist. a Rom. II, 1916, 179—272.

¹² „Români mistificaţi printre Săcui”. 160.

¹³ Szerinte a székelyföldi románok arányszáma 16,1%. (160). Az 1910-i népszámlálás szerint 15,5%.

¹⁴ Uo.

¹⁵ Cikkét 1925-ben változatlanul újra lenyomatta. Vö. fentebb 8. jegyzet.

éreztek alárendeltségüket a román nép életével szemben és innen van az, hogy a történelem nem jegyez fel egyetlen huzamosabb politikai vagy katonai összeütközést sem köztük és az erdélyi románok, vagy akár köztük és a havaselvi vagy moldvai románok közt, sőt azt lehet mondani, hogy a viszony közöttük egyenes „baráti“ volt.¹⁶ Az 1867-i kiegyezés a székelyeket hagyományaik és gazdasági érdekeik ellenére való életre kényszerítette. Lápëdatu meggyőződése, hogy a székelyek magyar nemzetiségi érzése mesterséges politikai nevelmény és azt barátságos román magatartással ki lehet küszöbölni. „Akkor semmi sem fogja megakadályozni a két nép jóviszonyát és összetartását. Mert a román népnek nincs szüksége magát románosító politikával fenntartani egy olyan néppel szemben, amely nem lesz irredenta és hű lesz a hazához. Nem fogja azt a politikát folytatni, mert elegen vagyunk — írja Lápëdatu — és nincs szükségünk elnemzetietlenített széke-lyekre, mert a multból megtanultuk, mire mennek az ilyen politikára alapozott államok...“¹⁷ A székelyt és a magyart nemzetileg külön szakasztani Lápëdatu számára képzelgés volt, de mint „kisebbségi“ lelkületű ember nem volt képes Iorga hagyományának szolgájává szegődni: lemondott a „visszarománosítás“ történelmietlen és igaztalan ürügyéről.

2.

A Iorga megkezdette irányt — többé-kevésbé tudományos módszerek alkalmazásával — egyelőre mások fejlesztik tovább. Bármennyire is övé volt a gondolat, neki nem volt türelme alapos és aprólékos részletkutatással belehatolni az ismeretlen mult homályába, inkább intuíciójában bizott. Szeszélyes és lendületes, de megbízhatatlan vérmérsékletétől sarkalva, itt-ott rávillan szeme a kérdés valamelyik ágára, de igazán komoly történelmi munka nem kerül ki a tolla alól. Kisebb jelentőségű tudósok, a román föld és mult szorgalmas és rajongó kutatói, nemzeti érzésüktől hevítve új érveket kovácsolnak, új adatokat gyűjtenek a román fajta székelyföldi hódító hadjárata számára. Ez a kutató nemzedék fájlalja, hogy „a székely sziget természetellenes módon... megszakitja a román tenger folytonosságát“. Ezért „az uralkodó román nemzeti elem *szemmelátható eltűnése* aránylag kiterjedt tartományban“ — „elsőrendű történelmi és földrajzi kérdés.“ Így jellemzi a székely kérdést 1922-ben a román középiskolai földrajztanárok brassói gyűlésén *Mihăilescu Vintilă*, Mehedinți Simon bukaresti egyetemi tanár tanársegéde.¹⁸

Mihăilescu mindenképp előtt a Székelyföld földrajzi egységét veszi tagadóba azzal az állításával, hogy a multban a Hargita néptelen mágaslata sokkal jelentősebb életföldrajzi válaszfal volt, mint maga a Kárpátok

¹⁶ Săcuii și Români. 1924. márc. 16. Miscellanea, 95—6.

¹⁷ I. m. 97—8.

¹⁸ Câteva observații asupra Românilor din Secuime. B. Soc. Reg. Rom. de Geogr. XLI, 1922, 112. Maga Mehedinți is korán felfigyelt a székely kérdésre [Vö. brassói előadását: Vechimea poporului român și legătura cu elementele alogene. Buc. 1925. — A renegát Ébert András tanár a székelyudvarhelyi román liceum első értesítőjében (1924) összefoglalóan foglalkozik a székely—román kérdéssel, teljesen román beállítással. Részletek belőle: Secuimea (Székelyudvarhely), 1932. máj. 28.]

őgerince a székelység és a moldvai románság közt. A kárpátközi mélyedéseket, Csiktól a Barcaságig, csak a székelység Udvarhely környéki erőközpontja előteréül tekinti. Komolyabb keletről jövő támadást szerinte csak a Hargita vonalán lehetett volna kivédeni. Vagyis a moldvai határ valójában inkább a Hargitán volt; így volt lehetséges, hogy a moldvai románság részben „megmaradhatott“ a Székelyföld keleti peremének egyes darabjain. Mint Iorga és Lăpădatu, ő is kihangsúlyozza a székelyek barátságos magatartását a románok iránt. Mihăilescu elismeri, hogy Európa megvédését kelet támadásaival szemben a kezdetleges szervezetű románság nem, csak a katonailag hatalmas magyar apostoli királyság vállalhatta magára a művelt világ eme legelőretoltabb bástyáján. Ezzel szemben a székelyek műveltségét a románoktól nyert „trák-római“, vagy „trák-római-szláv“ kultúrából eredezteti, mert a románság be nem igazolt ősi székelyföldi jelenlétét a székelység letelepülése előtt valami érdemmel fel kellett díszítenie.¹⁹ „Majdnem felesleges még (!) bizonyítékokat felhozni a románok hamarábbi jelenlétére Erdély keleti vidékein“ — mondja Mihăilescu, mert a románság folytonossága a Székelyföldre kiterjedőleg is „földrajzi és néprajzi szükségszerűség“. Néhány helynevet (mint pl. „Bogdán-hegy) és a két Oláhfaló esetét emlegeti bizonyágképpen és sürgeti a helynévkutatás megindítását, a „román és székely műveltség közti nyilvánvaló hasonlóság“ tanulmányozását, az embertani közösség kimutatását. Túlmenve Lăpădatu már „javított“ statisztikáján, 1900 körül a Székelyföld lakosságának 23%-át teszi meg román vérségűnek. „A székelység alapja tehát — így hangzik következtetése — a román vér és a régi trák-római-szláv műveltség.“²⁰

A földrajzi érv mellett a székely élet összehasonlító tanulmányozása szomszédaival, a szásszal és a románnal, fog nagyobb világosságot árasztani. Addig is „a keveredés a román néppel és ennek korábbi jelenléte (pre-existența) a székely tartományban igazolt ténynek tekinthetők“. A magyar és a székely eredetileg lehetett egy nép: ma már nem az. „A népi altalaj, amelyre a kiváltságos telepések támaszkodtak, valamint a fizikai környezet huzamos gazdasági és politikai táji (regionális) hatása módosította a jövevények tulajdonságait és új népi típust alkotott.“²¹

Mihăilescu tehát kikezdi a Székelyföld földrajzi egységét, megtámadja a székely nép faji egységét és tagadja magyar jellegét. Bizonyító eljárása — láttuk — ingatag, de azok számára, akik számára ezek az érvek szólnak, elég erősek, mert meg akarnak győzetni. Így lesznek Iorga továbbfejlesztett érvei alkalmas eszközzé egy hódítói kedvében logikailag kevésbé érzékeny nemzeti közvélemény megnyerésére.

Amint láttuk, a háború előtt és alatt szenvedőlegesen viselkedő román közvélemény a háború után épen megfordítva kezdett viselkedni. Védekezőből támadó lett és ez az új magatartás tükröződik vissza a székelyromán kérdésre vonatkozó román tudományos munkákból is. Mihăilescu

¹⁹ Mihăilescu, i. m. 112—5.

²⁰ I. m. 116—7.

²¹ I. m. 117—8. Vö. Mihăilescu késői válaszát Szádeczky Lajos A székelyek oláh rokonságának meséje. Bp. 1926 című cikkére: Dr. Lajos Szádeczki și problema secuiască. B. Soc. Reg. Rom. de Geogr. XLIX, 1930, 127—139. (Románul és franciául.)

nem volt az utolsó azok közül, akik a székelység ellen indított támadás lebonyolításához fegyvereket szolgáltattak.

A támadás központja — eleinte — a kolozsvári román egyetem lett. Egyes intézetei, a földrajzi, történeti és az egészségügyi intézetek bekapcsolódtak a bizonyítási eljárásba; ennek célja a székelység magyarságának kétségbevonása és románságának bizonyítása. A földrajzi intézetben Válsan György egyetemi tanár vezetéke alatt már 1920-tól kezdve készítenek a hallgatók kisebb monográfiákat, lehetőleg szülőföldjükéről. A jobb tanulmányokat az intézet kiadványa, a „Lucrările Institutului de Geografie” volt hivatva közölni. Válsan öntudatosan törekedett a középiskolákban elhanyagolt földrajzi és néprajzi kérdéseknek tudatosítására minél szélesebb társadalmi rétegek közt. Mint Iorga már 1902-ben a „Sate și preoți” című művében, éppen úgy Válsan is fel akarta dolgoztatni minden román település monográfiáját, hogy azután ezeket nagyobb tájmonográfiákba foglalhassák össze.²² Ilyen nagyméretű munkát csak közösségileg, értelmesebb vidéki tanítók és papok segítségével lehetett volna elvégeztetni. Terve csak részben valósult meg, mégis utóda Meruțiu Viktor 1938-ban közel 300 egyetemi hallgatótól készített tájmonográfiát számolhatott elő.²³ Válsan érdeme, hogy a népi értékekre hívta fel az erdélyi románok figyelmét, ebben látva meg népe igazi erejét és jövőjének biztonságát. Irodalmi téren a román föld és nép egységének bizonyítására törekedett.²⁴ A Válsan megszabta irányt követte szerényebb képességgel Meruțiu is.

Az új iskola vonala nagyjából megfelel a Iorga—Mihăilescu megvonta irányának. Első jelentősebb terméke Válsan tanítványának, *Opreanu Szabin*-nak tolla alól került ki. Először egy kolozsvári új és friss szellemű, a nemzeti-társadalmi kérdésekkel foglalkozó folyóiratban, a *Societatea de mâine*-ben közölte a székelyföld egy darabjáról írt tanulmányát,²⁵ majd kötetecske formájában is megjelentette „*Terra Siculorum*” címen.²⁶ Udvarhely vármegye népiségtörténetével és népszerűrajzával foglalkozik benne nem éppen a legkorszerűbb módszerek alapján. Sem levéltári kutatás, sem módszeres hely- és személynév kutatás nem támogatta állításait. Megelégedett a kiadott és gyakran másodkézből vett okleveles anyag egy részének felületes, hiányos és célzatos vizsgálatával. Gyakorlati célkitűzéseit nem is igen igyekezett elrejtteni. „E kérdések újrafelvételének ma kettős fontossága van: először tiszta tudományos szempontból, azután gyakorlati-politikai szempontból. Az érintett kérdésre vonatkozó igazság megállapításából bizonyos művelődési-politikai természetű rendszabályoknak kell következniök, amelyek képesek legyenek biztosítani a legközelebbi jövőben a helyes egyensúly visszaállítását a népek megoszlásában a Hargita körül, ahol ma Ro-

²² Válsan bevezetése *Opreanu S. Săcuizarea Românilor prin religie* (Cluj, 1927) című füzetéhez. I—V.

²³ *Lucrările Inst. de Geogr.* VI (1938), 303—59.

²⁴ Vö. *La terre et le peuple roumains*. R. gén. d. Sciences. XXXI, 1920, 3—20. — *Transilvania în cadrul unitar al pământului și Statului român*. Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul. Buc. 1929, I, 145—56. — *Conștiința națională și Geografie*. Buc. 1921.

²⁵ I, 1924, 725—7, II, 1925, 12—4, 42—4.

²⁶ *Terra Siculorum. Contribuțiuni privitoare la România din ținutul Săcilor*. Cluj, 1925. 47 l.

mánia legtömörebb kisebbségi népe, a székely lakik.“ A szerző azért választotta vizsgálata tárgyául a legszékelyebb megyét, mert „ha sikerül megállapítani legalább részben a történelmi igazságot a szék román népeségét illetően, annál könnyebb lesz ez a dolog Felső-Dácia többi kisebbséglakta tartományában.“²⁷

Opreanu feltevése az, hogy az erdélyi végekre a magyar királyoktól határt védeni kitélepített valódi székelyek román, közelebről szláv-román rétegekre telepedtek rá és ezeket rövidesen magukba olvasztották. Ez a folyamat nem erőszakkal történhetett; a vonzóerő a székely nép kiváltságos jogállásában rejlett. A folyamat legkésőbbben a XV. században lezárult.²⁸ A román nép jelenlétének bizonyítására itt csak azt az állítását tudja felhozni, hogy a székelyek mamapság sok román vonást árulnak el. „Csak ha egy nép egy másikkal egybeolvad, hágy olyan mély nyomokat a társadalmi, politikai életben, nyelvben, öltözékben, foglalkozásban és szokásokban, amint ezt a románoktól kölcsönzöttén a székelyeknél látjuk.“²⁹ A szerző érzi érvelésének ingatag voltát, ezért történelmi forrásokat próbál tétele érdekében megszólaltatni. Már az elmondottakból kitűnik, hogy a bizonyítási folyamat nem a tényekből kiindulva érkezik el egy ítéletig, hanem éppen megfordítva, egy politikai-gyakorlati célú tételtől visszafelé halad a valóságosság látszatát keltő ürügyekhez. Így talál rá két XIV. századi adatra, hogy ezek félreértése révén a székelyföldi románság jelentőségét, régiségét és számarányát mérték nélkül eltúlozza.

Az első László (Vencel) király egy kiváltságlevele az oláhfalusi románok számára (1301). Az oklevél tartalmán jóval túlmenően román többségű lakosság jelenlétére következtet, sőt ennek még arányszámát is, teljesen önkényesen, 40 %-ban állapítja meg: „hozzávetőleges arányszám, amelyet a románok javára fel lehet emelni.“³⁰ Az oklevélről azonban Karácsonyi János már régen kimutatta, hogy hamisítvány, gróf Kemény József XIX. századbeli koholmánya.³¹

²⁷ I. m. 4—5.

²⁸ I. m. 19. — Opreanu bizonytalan ebben az állításában, azért még hozzáteszi: „Természetesen ezt csak általánosságban lehet állítani. Elszórtan fennmaradhattak később is kis ősrómán szigetek“ (20. l.).

²⁹ I. m. 20.

³⁰ I. m. 5—13. A kiváltságlevelet 1. Szék. Okl. I, 29—31.

³¹ Az oklevél késői, legalább XVIII. századi latinsággal van megírva (*Karácsonyi János*: Pótlások a hamis, hibáskeltő és keltezetlen oklevelek jegyzékéhez. Tört. Tár 1908, 30—1. — *Müller G.*: Mitteilungen d. Inst. f. öst. Geschichtsforschung, 1915, 403). Karácsonyi azt is kimutatta, hogy az oláhfalusiak Vencelhez fordulása szeptember elején (az aug. 27. én nagoronázott királyhoz!) az akkori körülmények közt tér és időbeli lehetetlenség. Ezenfelül Erdély nem is volt Vencel pártján [*Karácsonyi*: Sabin Opreanu a hamisító kelepéjében. Magyar Kisebbség I (1925), 222]. Karácsonyi szerint Oláhfalut Báthory István telepíthette le 1480 táján. A falú neve oklevelesen a XVI. sz. előtt nem is fordul elő. A falú nevét kétségtelenül a környék székely lakossága adhatta a betelepülő oláhokról. I. m. 224. Az Erdélyi Nemzeti Múzeum Levéltára birtokába került 18 darab XVI. századi levél már tiszta magyar lakosságról tanúskodik (*Jakó Zsigmond* szíves közlése). Vö. még *Fekete-Nagy—Makkai*: Documenta Valachorum, 45. l. 2. jegyzet. Megjegyzendő, hogy Opreanu az 1301-i oklevelet, épúgy mint a pápai tizedjegyzéket másodkézből, *Jakab—Szádeczky* „Udvarhely vármegye története“ című műve után, magyar fordításból használta. Bár tudomást szerzett Karácsonyi bírálatáról, továbbra is kitartott téves álláspontja mellett.

Másik adatnak az 1332—37-ből ránkmaradt pápai tizedjegyzékeket tekintik,³² teljesen indokolatlanul, mert a jegyzékekben egyetlen helynév emlíkeztet román lakosságra, ez is kívül esik a Székelyföldön.³²

Opreanunak nem volt könnyű dolga, amikor székely területen a középkorban vagy az újkor elején románokat keresett, a források ugyanis hallgatnak róluk. Ezért kénytelen volt más megoldáshoz folyamodni. Az előforduló jobbágy kifejezést minden további nélkül románnak értelmezi.³⁴ Az 1614-i lustrumban szereplő 501 ősi jobbágyot (iobagiones antiqui) román őslakosságnak nyilvánítja.³⁵ Ugyanígy tesz 1711-ben az „ős adózó jobbágyok“-kal.³⁶ Tény, hogy az ősjobbágyok közt voltak románok is, de valamennyit románnak tekinteni több, mint túlzás. A székely társadalom a XV. század végén olyan fokú rétegződést mutatott, amely a rendi átalakulást elősegítette. A XVI. század elejére az adózó tömegeknek sokretű tömege alakult ki, s ebből a század második felében, János Zsigmond uralkodása alatt igazi jobbágyréteg fejlődhetett ki.³⁷ A rendi átalakulás fokozatosán haladt előre és repszette széjjel az ősi székely társadalmi és politikai szervezetet. A keletkezett résekbe a románság most már bevándorlás útján könnyen beférkőzhetett, hiszen a jobbágy-igába szorított önérzetes közszekelyekkel az adományos birtokosoknak rengeteg bajuk volt, míg a jövevény románság, akár Erdélyből, akár a fejedelemségekből jött légyen, a jobbágyi állapotot aránylag szívesen vállalta, mert még ez emelkedést jelentett számára. A románság jelenlétével a Székelyföldön már a XV. században számolni lehet. Erre vall Bereck és Oláhfalú esete.³⁸

Valóban, a Bucov-féle összeírás (1760) Udvarhelyszék majdnem minden községében (102 közül 99-ben) talált románokat, illetőleg román vallású lakosokat, de az is igaz, hogy csak elenyésző számarányban. A legtöbb helységben 1—2, néhol 10—20 és csak 8 faluban volt több 20 román felekezeti családnál.³⁹ Ha ezeket mind románoknak vesszük, pedig ez minden körülmények közt túlzás volna, az udvarhelyi románok számát a fenti adatok alapján nem vehetjük jelentékenynek. 1767-ben, amikor a rendi fejlődés társadalmi és gazdasági téren már mélyen behatolt a székelység régi törzsi-katonai szervezetébe, az erdélyi kancelláriának egy adóügyi tájékoztatás céljából készült táblázatos kimutatása (ez a társadalmi tényezőket és nem a nemzetiségi viszonyokat tünteti fel!) a régi, sokáig egységes-

³² I. m. 13.

³³ Oláhfenés (Kolozs m.). *Theiner A.*: Mon. Vat. Hung. Rationes collectorum Pontif. in Hung. Bp. 1887. S. I. t. I. 94, 103, 119, 139. — Mint az első ismert székelyföldi román helységnévre Opreanu „Zokaloka“-ra hivatkozik (Contrib. la topon. din tin. Săc. Lucr. Inst. de Geogr. al Univ. din Cluj. II, 1924—25, 179). A *lok* = lak, lakás szót egyformánhangzás alapján tévesen a román *loc* = hely szóból értelmezi.

³⁴ Terra Sic. 23.

³⁵ I. m. 15. Vö. Jakab—Szádeczky: *Udvarhely várm. tört.* Bp. 1901, 332.

³⁶ Szék. Okl. VII, 160.

³⁷ *Lóránd Lajos*: A székely jobbágyság kialakulása. 1540—1571. Bp. 1906, 3—4, 6, 32—3, 46, 56. — Szádeczky L.: A székely nemzet történelme és alkotmánya. Bp. 1927, 52 k.

³⁸ Bereck: 1426. Szék. Okl. I, 121.

³⁹ Nagyalambfalva 45, Boldogasszonyfalva 30, Homoródalmás 29, Bözödujfalu 27, Vargyas 24, Gagy 23, Bögöz 23, Keresztúrfalva 22 román családdal. Jakab—Szádeczky: i. m. 479, 2. jegyzet.

nek hitt székely nemzet képét teljes bomlásban és a rendi keretbe való átrétegződésben mutatja be. Főként a szabad székelyek (liberi Siculi) száma csappant meg végzetesen, mely azelőtt a székely nemzet zömét tette ki. A közszekely családok száma (7866) kevesebb a primipilus családokénál (8692). Ellenben a jobbágy és zsellércsaládok száma (10.722, illetőleg 3655) éppen a közszekelyek lesüllyedt rétegével duzzadt fel oly hatalmasan, hogy végeredményben a nemzetnek már több mint fele az új, rendi, társadalmi rétegekben helyezkedett el.⁴⁰ A társadalmi átrendeződésnek ebben az állapotában, mely még a XV. században elkezdődött, a románság számára is volt hely. Az 1761-ből és 1767-ből származó adatok hozzávetőleges tájékozást nyújtanak számukról. Az első azt mutatja, hogy az udvarhelyszéki románok elszórtan, jelentősebb társadalmi összefogás nélkül éltek a székely tömegek közepette, ahol természetesen társadalmi helyzetük a legalacsonyabb volt. Mindössze pópáik gondoskodtak — úgy-ahogy — vallásos összefogásukról és gondozásukról.⁴¹ Mi sem természetesebb, hogy ez az idegen, kóborlásra és helyváltásra hajlamos, talajtalan és csekélyszámú népréteg nem játszhatott szerepet a Székelyföld közéletében, amint-hogy azt a sokkal számosabb és gyökeresebb vármegyei románság sem tehetette meg a adott társadalmi-politikai viszonyok közt. De a román jobbágy- és pásztornép száma a rendi átalakulással egy ütemben szaporodhatott és valószínű, hogy Udvarhelyszékben jórészt Erdély, esetleg Havaselve területéről került ki.⁴² A csiki és háromszéki románok nagyjából moldvai jövevények voltak, akik egyházi kapcsolataikat a Kárpátokon túllal még sokáig fenntartották.⁴³ Az új székelyföldi földesúri osztály természetesen kapva-kapott a jövevény románság ingyenes munkaerején.⁴⁴ A románság beszivárgása nem tömegesen, hanem egyénenkint, esetleg családonkint, tehát feltűnés nélkül történt. Így alakult ki egy vékony és teljesen szétszórt jövevény román réteg a Székelyföldön, melynek ezen a vidéken semmi gyökere és ősisége nem volt. Alacsony társadalmi helyzete, műveletlensége és politikai jogtalansága miatt nemzeti értelemben vett fejlődéséről szó sem lehetett. Ennek azonban nem valami nemzeti jellegű elnyomás, hanem a kor rendi értelmű gondolkodása és szervezete és a táj eredendő magyar jellegű székely népességének uralkodó volta és többsége az oka. De nem is lehettek ennek a románságnak nemzeti igényei sem; gyökértelen lévén anyagilag és szellemileg, hiszen pópái is teljesen műveletlenek voltak, nagyon hamar, minden kényszer nélkül elindult a beolvadás útján, először nyelvileg, azután vallásilag. Az ortodox, keleti életforma lehetett a legnagyobb akadálya a beolvadásnak, de a románság vallási uniója 1700 körül ezen a téren is megkönnyítette az utat a római katolikus magyar egyház felé.⁴⁵ Ez a beolvadás természetüleg távolról sem volt olyan jelentős, mint amilyennek Opreanu elhítenni szeretné.

⁴⁰ Berlász Jenő: *Az erdélyi urbérrendezés problémái. 1770—1780. Száz. LXXV, 1941, 239—40.*

⁴¹ A Berlász közölte összeírás 1767-ből az egész Székelyföldön 50 román pópát ismer.

⁴² Így véli O. is: i. m. 22.

⁴³ *Chindea T.: Contrib. la ist. Rom. din Giurgeul Ciucului. Gyergyószentmiklós, 1930, 95.*

⁴⁴ I. m. 56.

⁴⁵ Opreanu: i. m. 21.

Az elmondottakból kitűnik, hogy a román szerző igen nehéz helyzetben volt, amikor a románok ősi voltát akarta kimutatni a Székelyföldön. Ezért szükségesnek tartotta itt-ott olyan, kissé szokatlannak minősíthető módszerhez folyamodni, amely már nem áll egészen távol a hamisítás fogalmától.⁴⁶ Az, hogy sikerült neki román körök dícsérő megemlékezését kivívnia,⁴⁷ mit sem változtat érveléseinek ingatag voltán.⁴⁸

A küzdelmet azért Opreanu még nem adta fel. A székelyföldi román-ság ősiségét a helynevek vizsgálatával is bizonyítani akarta. Mint a nyelvészetben teljesen járatlan, már kiindulópontja téves volt. Az 1875 után szerkesztett osztrák-magyar katonai térképek helynévanyagát használta fel; ez pedig nem tekinthető teljesen megbízható anyagnak. Azonkívül Opreanu éppen olyan területeket választott ki vizsgálatra, amelyekről ő maga is jól tudja, hiszen erről más műveiben ír, hogy részben nem rég óta lakják románok, részben csak a múlt században csatoltattak a Székelyföldhöz. Így sikerült neki egyik tanulmányában⁴⁹ Csikból és Gyergyóból 380 helynevet összeírni; ezekből megállapítása szerint csak 40 magyar. Nem tekintve azt, hogy Opreanu a nyelvészetben még műkedvelőnek is alig mondható, a főhiba abban rejlik, hogy fiatal román helyneveket⁵⁰ ősi eredetűeknek minősít. Hasonló módszert követ a vármegyei átszervezés óta megbővült Székelyföld déli és délnyugati részén, ahonnan mintegy 200 román nevet írt össze.⁵¹ Opreanu művének bírálatában Karácsonyi János már rámutatott arra, hogy a Székelyföld legfontosabb folyónevei: Nyárad, Küküllő, Homoród, Vargyas, Feketeügy stb. magyarok, aminthogy Erdélyszerte a folyók nevei nagy többségükben magyar eredetűek. Néháyszáz újkori román dűlőnévnek a székely terület szélén nincs bizonyítóereje

⁴⁶ Így pl. a románokra vonatkoztatva idézi a Szék. Okl. egy helyét (VII, 160); de ott róluk még csak szó sem esik! (I. m. 27.) A lármafa szokását a Szék. Okl. I, 198. alapján román eredetűnek minősíti (18.), holott az idézett helyen Mátyás király 1463-ban — a románokra utalást sem téve — egyszerűen megerősíti a véres kard körülhordozását és a tüzhalom alkalmazását veszély esetén az erdélyi három nemzet felkelésére. A székely székeket Opreanu is román eredetűeknek ismeri (17—8).

⁴⁷ Vö. Iorga ismertetését Opreanu könyvéről: *Revista Ist.* 1925:132. — Magyar részről ismertetést közölt a *Terra Siculorum* a Magyar Kisebbség [I (1925), 73—4]. L. még: *Siculus* "A székelyek eredetéhez. Emlékkönyv a Szék. Nemz. Múz. 50 éves jubileumára: Sepsiszentgyörgy, 1929. 643, kk.

⁴⁸ L. még Opreanu útleírását a Székelyföldről: *Printre Români sãcuizafi*. Graiul Romãnesc I, 1927, 8—13. Sok túlzása közül kiemelkedik, amit Udvarhelyről mond: „neve szerint valószínűleg ez is román“ (9). A csángók mind román eredetűek (11). Az elszékelyesített románok a lakosságnak több mint felét („mai bine de jumãtate“) teszik ki (13.). Opreanu egy 1930-ban kelt írásában 60.000 igazi, 30.000 félig elszékelyesített és 200.000 teljesen elszékelyesített románról tud [Transilvania LXI (1930), 154]. Egy másik nyilatkozata szerint „a népnek több mint fele elidegenített román vér, elveszett román lélek“ (*Dupã 12 ani*, Glas Romãnesc (Székelyudvarhely) 1936. ápr. 10. A székelyföldi románsággal foglalkozik még egy kis füzet: *O anchetã din Sãcuime*. Cluj, 1925. (Bibl. social-econ. a rev. Soc. de mãine.)

⁴⁹ *Contribuþiuni la toponomie din þinutul Sãcilor*. Lucr. Inst. de Geogr. al Univ. din Cluj. II (1924—25), 153—89.

⁵⁰ Vö. Szabó T. Attila: Gyergyói helynevek a XVII—XIX. századból. Bp. 1940, 5 kk. és Wachner H.: Judeþ Ciuc samt Topliþa und der Mureþenge. Lucr. Inst. de Geogr. al Univ. din Cluj III (1926—27), 271. („Die national fühlenden rumänisch sprechenden Rumänen sind grösstenteils erst in neuerer Zeit eingewandert...“).

⁵¹ Opreanu: *Tara Sãcilor*, 9.

az elsőbbség kérdésében a régi, XVI. század előtti magyar és nem román helynevek ezreivel szemben.⁵² E tények ellenére Opreanu megállapítja, hogy a Székelyföld helynévanyagából „a román elem a legrégebbi és a legszámosabb”.⁵³ Német részről *Liebhart Ottó* a megvizsgált 460 székelyföldi helységnévből 340 magyar (74%), 90 szláv (19,5%) és csak 2 román (0,5%) nevet talált.⁵⁴ Albist és Szacsvat.⁵⁵

A székelyföldi románok beolvadásának okait keresve, Opreanu egy másik dolgozatában a főokot a vallási viszonyokban látja. „A türelmetlenségnek, az erkölcsi nyomásnak, az anyagi csábításnak kétségen kívül meg van a maga részleges, még nagyon is súlyos befolyása a jelenség előidézésében; mégis a románok más vallásra térésének főoka a román egyházaknak e részeken való végletesen hiányos megszervezettsége.”⁵⁶ Opreanu igen nagyra becsüli a székelyek multbeli és mai beolvasztó erejét. Látva, hogy történelmi érvei homokos talajra épültek, éppen a vallás kérdésén keresztül, igyekszik bekapcsolni érvelésébe az emberföldrajz nyújtotta lehetőségeket, amint azt már Mihăilescu is megtette a román elem székelyföldi ősiségének bizonyítására. Opreanu az adott lehetőségekhez próbál igazodni, ezért nem a már szinte teljesen elveszett nyelvi, hanem a még tartott vallási arcvonalra helyezi a fősúlyt.⁵⁷ Szerinte az emberi közösségek semmihez sem ragaszkodnak erősebben mint vallásukhoz. Megfigyeli, hogy az „oláh vallást” és a katolicizmust a Székelyföldön egyaránt a hegység védte meg a reformációtól.⁵⁸ A keresztyén hit legősibb őrizőinek ezen a földön, ahol a vallások egyúttal fajokat is jelölnek, a románoknak kell lenniök, mert „minél mélyebben hatolunk be a hegyek közé, annál régibb felekezeteket és népi elemeket találunk és minél inkább távolodunk a hegyektől, annál fiatalabbak a felekezeti rétegek és velük a népi elemek. És mivelhogy a román egyház tapad legszorosabban a hegyhez, világos, hogy ő itt a legrégebbi és vele a román elem.”⁵⁹ Ezt a részleteiben be nem bizonyított elgondolást megtoldja egy kis statisztikával. Sajnos elfelejti számításainak alapját megvilágítani. Eszerint 1750 körül Udvarhelyszék lakosságának 35, 1844-ben 25 és manapság csak mintegy 3–4%-a román vallású, a többit a magyar egyházak nyelték el. A Székelyföld többi vidé-

⁵² *A székely helynevek és a poitika*. Magyar kisebbség II, 1927, 177–9. Vö. *Bogáts Dénes*: Háromszéki helynevek. Emlékkönyv a Szék. Nemz. Múz. 50 é. jub. 52–71. Mődszerileg sajnos kevésbé használható. Opreanu helynévanyagát bírálja Siculusnak a 47. jegyzetben említett tanulmánya (643–5).

⁵³ *Opreanu*: Contrib. la topon. din țara Săc. 188.

⁵⁴ Die Ortsnamen des Seklergebietes in Siebenbürgen. Balkan Archiv, III, 1927, 84. „Die krampfhaften Versuche Opreanus in seinen ‚Contribuțiuni‘, allem, was irgendwie rumänisch klingt, kritiklos ein rum. Etymon zugrunde zu legen, werden hinfällig, sobald man die Sache genauer untersucht.“ Uo.

⁵⁵ Ezek román voltát is elvitatja: *Sipulus*: i. m. 644. Szerinte Szacsva szláv, *Albis* az Albert becéző formája.

⁵⁶ *Săcuizarea Românilor prin religie*. Cluj, 1927. 34 („Astra“ Biblioteca sect. Geografie-etnografice, 1.).

⁵⁷ „Helyesnek találtam — írja Opreanu — ezen vidék vallási kérdését is vizsgálatainknak alávetni, még sokkal nagyobb fontosságot tulajdonítva neki, mint a lakosság mostani nyelvének.“ I. m. 3.

⁵⁸ I. m. 3, 7–9.

⁵⁹ I. m. 15.

kein a folyamat nagyjából hasonlóan folyt volna le.⁶⁰ Érdekes megfigyelése, hogy az ortodoxok rendszerint reformátusokká, a görög katolikusok pedig római katolikusokká válnak. A beolvadási folyamat 1750 körül kezdett szerinte meggyorsulni.⁶¹ Úti tapasztalataiból, egyházi jegyzőkönyvek lapjairól, feliratokról, szóbeli közlésekből és máshonnan szerzett adatok tömegét vonultatja fel, melyeknek mindenike a románság régebbi nagyobb számát mutatja. Elhagyott templomok és temetők, elfoglalt istenházak, mindmegannyi emléke egy fényesebb román népi korszaknak.⁶² Mint általában a székely-román kérdésben, itt is az arányok eltúlzásában van a hiba. A román elem beolvadása a székelybe természetes folyamat volt, a felsorolt maradványok ennek az emlékei. De fennmaradt töredékes részletekről nagy népi tömegek múltbeli létére csak nemzeti elfogultsággal lehet következtetni. A román elem pusztulásának egyik fontos oka, ezt helyesen állapította meg Opreanu, a rosszul vagy alig megszervezett román egyházakban van. A helyzet a szerző szerint a román uralom alatt sem változott meg lényegesen, a beolvadás a székely elembe ma is folyik. A megoldást a két román egyház vállaltatt, vetélkedés nélküli nemzeti munkájában látja, egyedül azt tekintve, hogy mindkettő elsősorban román egyház.⁶³

A székelyföldi románság multjára vonatkozó kutatásait Opreanu 1927-ben összefüggő nagyobb munkába összesítette. A kolozsvári román egyetem földrajzi intézete, melynek keretei közt a fiatal román földrajz kutató is működött, szoros kapcsolatot tartott fenn a francia emberföldrajzi iskolával. Ez az iskola a földrajz személytelen természetű erőivel szemben egyoldalúan túlzott mértékben a személyes, emberi tényezők fontosságát emelte ki. Tette pedig ezt nem emberieségből, hanem politikai érdekből, a páris-környéki békék teremtette helyzet és a Franciaországgal szövetséges, német- és magyarelles utódállamok földrajzilag indokolatlan határainak védelmére. A kolozsvári egyetem földrajzi intézete magától értetődően örömmel karolta fel ezt a szellemet, mert Románia éppen a pusztá embertömeg szempontjából állt aránylag kedvező helyzetben a többi kisantant hatalommal szemben.⁶⁴ Ugyancsak természetes, hogy örömmel fogadta az országvédő, sőt országhódító szellemet képviselő Opreanu törekvéseit is. Ez utóbbinak doktori értekezése, a *Ținutul Săcuilor* (A székelyek tartománya)⁶⁵ kiszélesítése és általánosítása mindannak, amit előző tanulmányaiban kifejtett, de ezen kívül még emberföldrajzi és néprajzi alapozást is adott kutatásainak. Erre már azért is szüksége volt, mert addig alkalmazott módszerei, a nemzetétől élvezett majdnem általános elismerés elle-

⁶⁰ I. m. 17.

⁶¹ I. m. 34.

⁶² I. m. 17—34.

⁶³ I. m. 35—37.

⁶⁴ „... nous croyons que les propriétés physiques du territoire ne sont que des *virtualités* ou des *potentiels* qui acquièrent une valeur particulière au point de vue humaine, d'abord et surtout par la capacité de création, c'est-à-dire par le travail, la ténacité et l'intelligence des peuples.“ L. Someșan L.: La Transylvanie dans l'oeuvre géographique de G. Vălsan. *Revue de Transylvanie* II (1935), 171—2.

⁶⁵ *Ținutul Săcuilor*. Contribuțiuni de geografie umană și de etnografie. Cluj, 1927, 174. (Részletes francia összefoglalással: 155—70). — Iorga ismertetését l. *Rev. ist.* 1930, 112—5.

nére sem vezettek eléggé meggyőző eredményre. Sietett tehát újabb pilléreket keresni ingatag építménye számára és ezeket a Iorga kitűzte széleskörű embertani, biológiai, néprajzi, népművészeti, néplélektani stb. érvekben remélte megtalálni. A székely például szerinte lélekben, jellemben, tulajdonságaiban, művészi ízlésében, vendégszeretében, játékos-humoros hajlandóságában stb. majdnem azonos a románokkal.⁶⁶ „Mindmennyi közös tulajdonsága a székelyeknek a románokkal — írja Opreanu —, ami inkább elválasztja a székelyeket a magyaroktól, mint közelebb hozza.”⁶⁷

A Ținutul Săcuilor történetileg is lényegesen túlhaladt a Terra Siculorum eredményein. Művének első fejezetét a Székelyföld területi kialakulásának szentelte. A román történettudomány már előtte is szívesen keresett érveket a mellett, hogy a Székelyföld nem szerves és kerek egység sem földrajzilag, sem néprajzilag, sem történelmileg (Mihăilescu, Iorga), Opreanu különösen a népi egységről vallott általános nézetet igyekezik lerombolni.⁶⁸ A székelyek földjének népessége néprajzilag erősen kevert összetétel, amelyben a legnagyobb részt a román teszi ki.⁶⁹ Politikai területe a multban kisebb volt, belsejében idegen szigeteket (Felső Fehér megye egyes részei) voltak elszórva, Moldvától elcsatolt részekkel bővült és a kiegészítés után a vármegyék megalakításakor (1876) a szomszédos megyék egyes részeivel megnőtt. Opreanu éppen a szélső területeket veszi a legtüzetesebb vizsgálat alá, ahol a székelység a szomszédos románok és szászok egy részét valóban beolvasztotta, hogy az itt tapasztaltakat azután a belső, népileg és történetileg változatlan, vagy csekélyebb változásoknak kitélt részekre indokolatlanul általánosítsa.⁷⁰ Az ősi román elem főbb gócait a királyi várak népében és a délháromszéki és barcasági elrománosított szláv településekben látja.⁷¹ Szlávok és besenyők is lehettek a régi lakosság között, de kevesen és ezek hamar beolvadtak a románságba, ezért van az, hogy falvaikban később románokat találunk. Végkövetkeztetése az, hogy „már eleitől fogva az úgynevezett Székelyföld nem volt egészen a székelyeké”⁷² és „a népesség nagyját mind a korona birtokain, mind a tartomány belsejében . . . kétségtelenül románok képezték.”⁷³

A Ținutul Săcuilor legnagyobb részét sok utánjárással készült emberföldrajzi és néprajzi fejtegetések foglalják el. A magyar szakembereknek kötelességük volna az ott felvetett rengeteg kérdésre megfelelő tudományos választ adni. Ami a kérdés történelmi részét illeti, szintén nagy szükség volna, függetlenül minden vitától, a legkorszerűbb módszerek alkalmazásával, elkészíteni az egész Székelyföld település- és népiségtörténetét. Opreanunak és a többi román kutatónak megállapításai nem maradtak

⁶⁶ I. m. 162—3

⁶⁷ I. m. 69.

⁶⁸ I. m. 19.

⁶⁹ I. m. 66.

⁷⁰ „Ami a széleken történt . . . ugyanúgy kellett történnie a Székelyföld egészében régebben.” I. h. 19.

⁷¹ I. m. 13—5.

⁷² I. m. 14.

⁷³ I. m. 18—9.

újabbán Opresanu összes eredményeinek összefoglalása egy német nyelven megjelent kötetben⁷⁴ új feladatokra hívják a magyar kutatókat. A kedvező bírálattal, amellyel német részről ezt a művet fogadták⁷⁵ bizonyítja, hogy a székely-román kérdésben a magyar tudományosság már nem sokáig hallgathat, ha azt akarja, hogy álláspontja érvényesüljön.

Amint Opresanu az egész Székelyfölddel, részletesebben Udvarhely megyével kapcsolatban elvégezte, azt kísérel meg szerényebb felkészültséggel Gyergyóról szóló könyvében egy gyergyószentmiklósi tanár, *Chindea Tódor*.⁷⁶ Ő is fájdalommal figyeli, hogy „az itteni székely falvakban egyetlen román sem beszél és ismeri ősei nyelvét”.⁷⁷ Főkérdése a gyergyói románság ősiségének és folytonosságának bizonyítása. Ámbár erre semmi támpontja nincsen, a románokat tartja Gyergyó lakosainak a székelyek megjelenésekor, amit a tatárjárás utánra helyez. A szláv helyneveket a szokott módon románoknak minősíti, mert a székelyek bevándorlásakor az ottani szlávok már egészen beleolvadt a románságba.⁷⁸ A székelyek közt található román nevek a beolvadt románok késői emlékei. Román költőcsönszók tömegéről beszél, de csak négyet sorol fel (ájer, esztana, sztrunga, csobán).⁷⁹ Amint látjuk, *Chindea* szerint a románság a szlávokkal szemben megőrizte beolvasztó erejét, a székelyek hatása ilyen szempontból már végzetes volt. Ennek okát nem keresi és nem nyilatkozik a beolvasztott románok arányszámáról sem. A gyergyói románság történetében a XVI. században a számbeli erősödés korszaka kezdődik, párhuzamosan a székely jogok aláhanyatlásával, a birtokos nemesek, elsősorban a Lázárok jobbagytelepítései révén. Ekkor telepednek be Moldovából egy Lázár birtokra a mai egyetlen tiszta román lakosságú gyergyói falú, Vasláb lakosai.⁸⁰ Közben az elszékelyesedés folyamata nem szűnik meg, sőt fokozódik. A bevándorló ortodox románok egy része már Lipót, nagyobb tömege Mária Terézia alatt görög katolikussá lett. A felekezeti változtatás lényegesen megkönnyítette a nemzetiségi beolvadást is.⁸¹ *Chindea* egyebekben Iorga és Opresanu nyomdokain halad.⁸² Mint gimnáziumi igazgató és a gyergyószentmiklósi román hetilapnak, a *Gazeta Ciucului*-nak egy ideig szerkesztője, *Chindea* lelkes munkát folytatott. Lapjában egy sereg tanulmányt és apróbb ismeretlenek a külföld előtt sem. A *Ținutul Săcuiilor* francia kivonata és

⁷⁴ Die Szekler. Eine völkische Minderheit inmitten des Rumänentums. Sibiu, 1939.

211 l. + 9 térkép + 3 tábla.

⁷⁵ Vö. *Malaschofsky A.* ismertetését: *Südostforschungen VI* (1940), 698—701. Itt olvassuk: „Schon allein dadurch, dass er in deutscher Sprache geschrieben ist, vor vielen magyarischen Darstellungen im Vorteil ist“ (701. l.).

⁷⁶ *Contribuția la istoria Românilor din Giurgeul Ciucului*. Gyergyószentmiklós, 1930. 150 l. — A székely-román műveket állandó figyelemmel kísérő Iorga ismertetését l.: *Rev. Ist.* 1930, 163.

⁷⁷ l. m. 25.

⁷⁸ l. m. 21—3, 27, 29.

⁷⁹ l. m. 30—9, 22.

⁸⁰ l. m. 56—65, 79.

⁸¹ l. m. 97.

⁸² *Chindea* egy másik csíki vonatkozású műve, amellyel a helyi románság történelmi tudatát próbálta nevelni: *Monumente istorice în Cinc*. Gyergyószentmiklós, 1933. 58 l. — Iorga ism.: *Rev. Ist.* 1933, 374.

monográfiát írt csiki falvakról.⁸³ Tollából került ki az „Astra“ megbízásából írt két füzete a székelyeknek a románokkal való kapcsolatairól.⁸⁴ Ezeket a székely nép körében terjesztették.

Opreanu és Chindea után néhány esztendővel *Popa-Lisseanu* György tanár, neves tudós, a román kamara volt elnöke szállt a küzdőterre. 1932 december 1-én az „Astra“ rendezésében Székelykeresztúron tartott előadást a székelyek románságáról. Az előadás anyagát, mint egy később megjelent nagyobb mű előhírnökét, könyvecske formájában hozta nyilvánosságra.⁸⁵ Tervezett nagyobb munkájában közölni akarta az összes „egészen vagy részben román eredetű“ székelyek teljes névsorát. Iorga és Opreanu után alig hoz új történelmi érveket a székelyek részleges román eredete mellett. Inkább a székelyek eredetére vonatkozó magyar irodalom sokszor teljesen elavult nézeteit próbálja román érdekeknek megfelelően előadni.

A románok „elszékelyesítését“ *Popa-Lisseanu* a magyar erőszaknak tulajdonítja. Felhasználva az erőltetett okoskodás százféle módját, részletes tárgyalás alá veszi ezt az „erőszakot“. A mesterséges elnemzetlenítés eszközei a vallás, az iskola, a hadsereg, a közigazgatás lettek volna.⁸⁶ A székelyek román eredetének bizonyítékait bizonyos szokások, énekek, hely- és személynevek stb. románságában keresi.⁸⁷ A románok kétszáz évvel ezelőtti arányszámát a Székelyföldön 30%-ra becsüli.⁸⁸ Az elszékelyesedés jelensége mélységes csodálkozást vált ki belőle, mert tudomása szerint a románság és a magyarság együttélése rendszeren az utóbbira nézve szokott „végzetessé“ válni. Itt nem ez történt, „holott természetesebb lett volna, ha honfitársaink (a székelyek) románosodtak volna el.“⁸⁹ „Valahányszor valaki közülünk székely vidékre megy — írja — és mindenütt csak Árpád nyelvét hallja beszélni, kísértésbe esik azt hinni, hogy tiszta magyar vidék kellős közepén van és nem is veszi észre, hogy saját testvérei közt van, akik teljesen elvesztették az ősi nyelvet és hitet.“⁹⁰ Ilyen öncsalással járkel *Popa-Lisseanu* a székelyek közt abban a hiszemben, hogy sikerül majd bennük a román nemzeti érzést felébreszteni. Barátságos bánásmóddal gondolja visszatéríthetni a székelyt „román ősei“ kebelére. Ilyen téveszméktől hemzsegő művét dr. Kendy Sándor igen sikertelen magyar fordításában⁹¹ ingyen terjeszti a székelyföldi lakosság körében, természetesen a románnyelvű kiadással szemben valamelyes változtatásokkal. Csinos kül-

⁸³ *A Gazeta Ciucului*-ban: Tölgyes (1934. febr. 1, 15.); Mikfalva (márc. 1.); Vasláb (ápr. 15, máj. 15, jún. 1.); Botincani (jún. 15.); Békás (júl., szept. 1, 15, okt. 1.); Gyergyóvárhely—Várvíz (okt. 15, nov. 1, 15.); Ditróhodos (1935. jan. 1.). Iorga felfigyelt ezekre a dolgozatokra és kötetben akarta őket kiadni (Vö. Gaz. Ciuc. 1934. júl. 1.) Nincs tudomásom róla, hogy ez a kötet valóban meg is jelent volna.

⁸⁴ A székelyek és ezeknek összeköttetése a román fejedelemségekkel 1526-ig. Sibiu 1938. 64 l.; A székelyek viszonya a román fejedelemségekkel 1527-től napjainkig. Sibiu. 1938. 95. l. A történelmi valóságot gyökeresen mellőző tartalmukkal más vonatkozásban fogok foglalkozni.

⁸⁵ *Secui și secunizarea Românilor*. Buc., 1932. 62 l.

⁸⁶ I. m. 39—54.

⁸⁷ I. m. 54—59.

⁸⁸ I. m. 38.

⁸⁹ I. m. 7.

⁹⁰ *Date privitoare la maghiarizarea Românilor*. Buc. 1937, 31.

⁹¹ A székelyek és a románok székelyesítése. Buk., 1936. 126 l.

sőben megjelent francia fordítása⁹² a külföldet volt hivatva tájékoztatni a székely kérdést illető román állásfoglalásról. Nem szorul bővebb magyarázatra, hogy Popa-Lisseanu tevékenységét nem lehet pusztán egyéni kezdeményezésnek tekinteni. Csak természetes az is, hogy mindkét fordításból — igen bölcsen — kimaradtak a „visszarománosítás“-ról írott eszmefutatafásai, mint pl. a következő: „Székely honfitársainkkal szemben járjunk el türelemmel és jóindulattal. Beszéljünk nekik csendesen a multról, és mutassuk be nekik, hogy a néptani és embertani tudomány adatai szerint is alig van valami különbség köztük és köztünk. A székely rövidfejség például az ugyanazon vidékről való románjaink rövidfejsége, s a székely vér vizsgálata, különbözőleg a pusztai magyar vértől, ugyanazt a jelzőszámot mutatja, mint a román vér. A székelyek iránt, akikkel a románok multjukban mindig jó viszonyban éltek, adjuk barátságunk tanujelét, mert ők nagyrészen, azt merném mondani legnagyobb többségükben a mi testvéreink, elveszett testvéreink, de mégis testvéreink, akikkel szemben illik testvéri érzelmeket táplálnunk. Akik közülük önként vissza akarnának jönni anyjuk kebelére, lássuk szívesen; akik mai helyzetükben fognak kitartani, azokat tekintsük magyar nyelvű és vallású vérrokonainknak. De mindenféle úton-módon igyekezzünk bebizonyítani nekik népi eredetüket és adjuk meg nekik ennek az eredetnek öntudatát.“⁹³

Szükségtelen rámutatni, hogy a fentihez hasonló tanulmánynak semmi köze sincs a tudományhoz,⁹⁴ ellenben igen sok közük van a gyakorlati politikához, amint ezt a legutóbbi idézet meggyőzően bizonyítja. Popa-Lisseanu beharangozott nagy műve⁹⁵ sem lett tudomány, csak egyszerű újságírás és belföldi hírverés. Apróbb közlemények formájában először a bukaresti „Universul“ hasábjain jelent meg sorozatosan, ahonnan vidéki napilapok és folyóiratok is gyakran átvették és közismertté tették. Popa-Lisseanu cikkeit az Antirevizíós-Liga rendelkezésére bocsátotta s ez kötetben ki is adta. Már ez is mutatja a mű rendeltetését. A szokott stílusban, magas hanghordozással, de ugyanazon ingatag érveléssel, nemcsak a székelység, hanem az egész magyar faj és a magyar nemzeti állam létezését és létjogosultságát is kétségbevonja.⁹⁶ Erre a lebecsülésre és a székelység magyarságának kétségbevonására már a Romániára kényszerített kisebbségi szerződés 11. pontjában kilátásba helyezett székely önkormányzat elhárítása miatt is szükség volt. Míg a magyarországi irredenta-mozgalom nemzetközi viszonylatban nem volt jelentős tényező, előfordulhatott — mint azt Lápëdatu esetében láttuk, — hogy még vezető szerepet játszó román politikusok közt sem idegenkedtek feltétlenül a székelyek önkormányzatától. Az Universultól 1932-ben szenvedélyes erővel felszabadított antirevizionista hadjárat korában azonban az ilyesmi több volt mint kor-

⁹² Sicules et Roumains. Un proces de dénationalisation. Buc., 1933. 1—80 l. — 2. kiad. Buc., 1939.

⁹³ A székelyek és a románok székelysítése. 61.

⁹⁴ Izelítőkül Popa Lisseanu gyermektegy nyelvészkedésére említsük meg, hogy a vár szót szlávnaak tartja; a „mongol népek“ nem tudván kiejteni a szókezdő v-t, a város szó (románul oraş) a múltban magyarul bizonyára áros-nak hangzott (?). Secuui şi sec. R. 25.

⁹⁵ Date privitoare la maghiarizarea Românilor. Buc., 1937. 93 l.

⁹⁶ Vö. Graiul românesc: Limba românească în vicieimul secuiesc. VII (1933), 27—

31. — Un proces de desnaţionalizare. Uo. VII (1933), 100—3. stb.

szerűtlenség. A székelységben, helyesebben a székelyföldi magyar értelmiségi rétegben a románok általában a magyar revizionizmus előretolt állását látják. Az ú. n. visszárománosító mozgalom nagy fellendülésének a magyarázata ebben az időben a román társadalom nagy félelme a székely önkormányzattól és az azon túl látott magyar irredentizmustól.⁹⁷

Az ismertebb nevű erdélyi román földrajzszakutatók közül Someșan Laurian foglalkozik a székely-román kérdéssel egy földrajzi és történelmi feltevésekkel teletömött rövid tanulmányában.⁹⁸ A román népi elemtől képezett ovális idom a földrajzi erők legtermészetesebb alkotása, ezért a románság közepén található székelység természetellenes jelenség. A székelyek Bihartól kezdve a Keleti Kárpátokig fokról-fokra terjeszkedtek és ez a folyamat csak a XIX. (!) században fejeződött be. Opreanu érveire feltétel nélkül esküszik. Gyakorlatilag sürgeti az elszékelyesítés (nem: elszékelyesedés) megállítást és az elveszett román elem gyors visszahódítását.

Metes István, egyik jónévű román történész egyszerűen tagadóba veszi a székelyek magyar jellegét.⁹⁹ A magyarok minden erőfeszítése, hogy egyesítsék a két népet, különösen az elmúlt évszázad óta, meddő maradt. Véleménye szerint a székelyek magyarul csak a XIV. században tanultak meg. Hibáztatja a román kormányt, amiért még az 1930-i népszámlálásában is egy népnek veszi a magyart és a székelyt.

Közismert Lupaș János egyetemi tanár álláspontja a székely széki intézmény eredetét illetőleg.¹⁰⁰ Természetesen a románok elsőbbségét vallja a Székelyföldön, ahol a beköltözködő székelyek csak a XIV. században népesítik be Háromszéket. A székely és a szász székek a jus valachicumból kerültek volna át a jövevények társadalmi és politikai berendezkedésébe.

3.

Új szempontokat szállít a román álláspont támogatására *Sulica* Miklós volt marosvásárhelyi középiskolai tanár.¹⁰¹ Ő sem tudott megszabadulni a divatos székely-román tan előítéletes szemléletétől. A székelyföldi román folytonosság érinthetetlen dogma előtte is. Még a székely-magyar népi azonosságot sem ismeri el, sőt odáig megy, hogy a székely történetet nem a magyar, hanem a román nemzeti történet részének nyilvánítja. „A székelyek mindennapi élete egybefonódott és összetévesztődött a közöttük élő

⁹⁷ „... a magyar állam sohasem volt nemzeti állam, mely szervesen, saját belső erejéből fejlődött volna ki, mint a magyar fajta kifejezése, hanem összetett, több nemzetből álló, a római egyház hatalmát képviselő és idegen: német, olasz, szláv, román stb. elemekre támaszkodó állam...” Ezek az idegen elemek alkották szerinte minden időben a magyarok szellemi rétegeit. *Date priv.* 6—7.

⁹⁸ Vö. i. m. 31.

⁹⁹ O problemă etnică în estul Transilvaniei. Reinvierea (Marosvásárhely), 1938. jan.—márc. 8—10.

¹⁰⁰ Secuii nu sunt Unguri. Datoria Statului român față de Secui. România Eroică. 1937. máj. 1. és Glas românesc în țara secuizată. 1937. jún. 17.

¹⁰¹ Réalités historiques dan le voïvodat de Transylvanie du XII-e au XVI-e siècle. (L.: La Transylvanie. Buc. 1938.). — Lupaș sem vesz tudomást az 1301-i oláhfalvi oklevél hamisítvány voltáról. A Barcaságon a német lovagrendet és a székelyeket megelőzően román politikai alakulat (Terra Blachorum) létezett volna (197—8, 208—9 l.).

román tömegekkel, amelyeket lassacskán beolvastottak és minden nagy katonai és politikai ténykedésükben érdekközösséget vállaltak a két román fejedelemségbeli nagy vajdáinkkal. Szervesen beleilleszkedve népünk történetébe és nem a magyar történetbe, a székelyek multja nem a magyar történelemnek, hanem — első sorban — a román történelemnek egy külön fejezete.¹⁰² A magyar elnyomás átalakíthatta a székelyföldi románokat, azért mégis minden lényeges testi és lelki vonásukban románok, s mégha magyarul is beszélnek, „román fajtánk testéből való test, lelkéből való lélek“ maradtak. Ebből a felfogásból következik a visszahódítás lehetősége, sőt kötelessége, amit Sulica Opreanunál és Popa-Lisseanunál nem kisebb hévvel hirdet.¹⁰³ Sulica beállítása szerint a szigorú ferencendi szerzetesek (observánsok) megjelenése a XV. század negyvenes éveiben a Székelyföldön, közelebről Marosvásárhelyt és Csíksomlyón a római katolicizmus térítői szándékából származik az orthodoxiát képviselő székelyföldi románok iránt. Ha Moldva és Havaselve eretnekei vagy pogány kúnjai és tatárai ellen irányult volna az intézkedés, akkor első sorban ott és nem a Székelyföldön telepedtek volna le.¹⁰⁴ IV. Jenő pápa egyik oklevelére¹⁰⁵ hivatkozik (1444. febr. 1.); ebben ez a ferencendiek működéséről és a helybeli lakosok hódításairól emlékezik meg a katolicizmus rovására. Az oklevél azt is elárulja, hogy az illető vidéken nincsenek husziták. Kik ellen irányul tehát a ferencendi propaganda? — kérdi Sulica. — Az ortodox románok ellen!¹⁰⁶

Sulica az oklevelet nagyon felületesen olvashatta el, mert tartalmát többszörösen félremagyarázza. Az idézett oklevélben IV. Jenő pápa a salvatoriánus (vagy observáns) ferencendiek boszniai vikáriátusa alá rendeli és vele egyesíti a rendnek Scythiában (Havaselvén), Moldvában és a Székelyföldön lakó konventjeit, házait, név szerint a székelyvásárhelyit. (Marosvásárhely régebbi neve.) Ezek a szerzetesek nem a székelyföldi feltelezett románok elleni hódítóhadjáratra készültek, hiszen az oklevél világosan kifejezi rendeltetésüket: Scythiában, ahol sok a pogány, Krisztus egyházát tartoznak terjeszteni;¹⁰⁷ Moldvában a szakadár orthodoxok és az eretnek husziták ellen kell küzdeniök.¹⁰⁸ A Székelyföldön nem a huszitákkal kell hadakozniök, mert ott ilyenek nincsenek, mondja az oklevél, hanem segíteniök kell az ottani nyomasztó paphiányon.¹⁰⁹ Ha itt is a schismaticusokkal kellett volna megbirkózniök, akkor ezt a pápa el nem mulasztotta volna.

¹⁰² Contribuții la istoria vechimei elementului românesc și a circulației cărții românești în regiunile săcuizate. Reinvierea (Marosvásárhely), 1937. nov. 11—22; 1938. jan.—márc. 11—29.

¹⁰³ I. m. 1937. nov. 11—2.

¹⁰⁴ I. m. 18.

¹⁰⁵ I. m. 12. S. nem tud róla, hogy a ferenceseknek volt kolostoruk Bákóban, sőt Hunyadi János Kiliában is letelepítette őket (1448). L. Karácsonyi János: Szent Ferenc rendjének története Magyarországon. Bp. 1923, I. 347. és 341.

¹⁰⁶ Szék. Okl. I, 147—53.

¹⁰⁷ I. m. 13.

¹⁰⁸ „... in Scythie partibus in quibus paganorum multitudo consistit...“ 147.

¹⁰⁹ „... et in Moldavia, in quibus tam a longis pestiferum virus schismatis, quod adhuc nonnullis illarum partium populos, qui ad Romane Ecclesie vnitatem nuper redierunt, inficere non desinit, quam a paucis temporibus atra pravitate heretice et potissimum Hussitarum lethifera pestis in maximum Christianae fidei detrimentum, quamplurima germinarunt peruersa germina...“ (147. l.).

totta volna lelkükre kötni. Egyébként a pápa lényegében ugyanezeket írta évekkkel azelőtt Benedek szörényi püspöknek is.¹¹⁰ Nincs tehát semmi alapja Sulica feltételezésének, mely szerint a ferencesek a Székelyföldön az ortodoxok megtérítésén fáradoztak volna. Még indokolatlanabb merész következtetése: „Ezeknek a ferenceseknek, a tevékenykedése a Székelyföldön kétségbevonhatatlanul igazolja a román népesség számbeli fölényét (1) a középkorban a négy székely megyében“.¹¹¹

Új érve az is, hogy a régi székely templomok falfestészetében román egyházi hatást vél felfedezni; így román (oláh) művészi hatást a marosszentannai és a marosszentkirályi templomok XIV. századbeli freskóin. A marosszentkirályi templom falán még 1870-ben látható volt egy freskórészlet, pazar „román“ ruhába öltözött leányalakkal.¹¹² A marosvásárhelyi mai református vártemplom melletti bástyaszerű épület belső falán még fél-századdal ezelőtt látható volt egy bizánci stílusú festmény. Az alapítót ábrázolta, kezében a templom kicsinyített másával. Ez az ábrázolási mód szerinte „kiváltképen román szokás“; ezt a ferencesek csakis a román egyházművészetből vehették át.¹¹³

Sulica fenti értesüléseit helymegjelölés nélkül közli, de nyilvánvalóan Orbán Balázstól vette őket, elég szabad értelmezéssel és saját következtetéseivel megtoldva. Sulica nem beszél részletesebben a szentannai templomról, mert erről Orbán Baláznak sincs sok szava. A falu már az 1332-i pápai dézsmajegyzékben szerepelt, tehát akkor lakosai katolikus magyarok voltak. 1497-ből való nyolc mázsás harangja mutatja, hogy lakossága a XV. század végén is katolikus volt. Ma Szentanna vegyes lakosságú, de tudjuk, hogy mikor kerültek beléje románok. Az 1614-i lustrában a lakosok még mind székelyek, de utána hamarosan Balázi Mihály románokat telepít a faluba.¹¹⁴ Az ortodox festőművészetnek bajosan lehetett alkalma megihletni a szentannai freskók művészt, mert román lakosság jelenléte nincs bebizonyítva és mert orthodox jellegű festészeti alkotás sincs a középkorban a Székelyföldön. Ugyanakkor a katolikus egyházi festészetre számos példánk van ugyanezen a területen. Közlebről épen a szóban forgó szentkirályi templomban is. Ez is a XIII. században épült román ízlésű épület, akárcsak a szentannai, hívei ugyanúgy magyarok lehettek, nyomukról a fentemlített pápai tizedjegyzék is tanúskodik. A község elnevezése maga is Szent István királyra utal. A hajó és a szentély belső falait díszítő freskókról Orbán Balázs csak annyit ír, hogy „élénk színei a hulladozó vakolat alól itt-ott

¹¹⁰ „...in quibus licet heretice pravitatis pestis huiusmodi notorie non apparet, propter tamen ecclesiasticarum personarum cure animorum intendere debentium paucitatem, nec non Diocesium nimiam distantiam ab eisdem populis, quasi doctrine fideique, (cum ibidem pauci admodum vel quasi nulli sint, qui illis verbum Dominicorum annuncient), in dies magis redduntur ignari...“ (148. l.).

¹¹¹ 1439: „...non solum ipsa terra Moldavie, in qua Graecana heresis quoque quotidie magis ac magis pululare dicitur, sed in finitimi terre Ciucli, partesque Transalpine, deficientibus ijsdem in oris eciam fratribus ordinis minorum, ecclesiasticarum personarum inopia vel maxime perisuloso hoc tempore laborent...“ (Szék. Okl. I, 143.).

¹¹² Sulica: I. m. 13.

¹¹³ Uo.

¹¹⁴ I. m. 14. — Ugyanezt a tételt részletesebben kifejti *Sulica* Relatiile lui Mihai Viteazul cu oraşul Târgu Mureş című tanulmányában. Târgu-Mureş, 1929, 11—5.

most is kitetszenek".¹¹⁵ Sulica nem árulja el, hogy további részletezését a falképek tartalmáról (román ruhás fiatal leányról ír), honnan vészi. Benkő Károly görög szentek képeit emlegeti¹¹⁶ a szentkirályi templom falfestményeivel kapcsolatban, de csak hallomásból tud róluk.¹¹⁶ Valószínűleg Benkő megjegyzése sugallta Sulica ötletét az ortodox művészi hatásról. A szentkirályi és a szentannai freskókat 1894-ben és 1897-ben Kelemen Lajos és Nemes Ödön tárta fel, az utóbbi rajzokat is készített róluk. Ezek az Erdélyi Múzeum levéltárában máig megvannak. A festményeken Szent István és Erdély védője, Szent László is szerepel.¹¹⁷ Semmi sem jogosítja fel tehát Sulicát, hogy az említett falfestményeken ortodox román hatást feltételezzen és hogy ezen túl a marossszéki románság számbeli erejére következtessen.

Amit Sulica a marosvásárhelyi templom melletti épület belsejében levő festményről mond, annak forrása szintén Orbán Balázs lehetett; ő ugyanis a templom tartozékáról, az iskolaházról Nemes Gábor 1790 körüli feljegyzései alapján említi meg, hogy az épületet Mihály vajda oratoriumának tartják és belsejében görög szentek képei láthatók. Orbán Balázs kijavítja Nemes értesülését, megjegyezve, hogy azt az épületet Mihály vajda nem építtethette, mert sokkal régebbi korból származik. A festmények már akkor rendkívül rongált maradványait le is írta. „A csak körvonalaiban látszó alakok egyike térdelve fohászokdó magyar öltönyű férfi, ki kezében a m.-vásárhelyi templomkastély mintáját mutatja fel a felhőkbe lebegő szűznek, s következőleg egy votiv kép...“ Orbán Balázs Báthory István vajdára, vagy valamelyik még korábbi főúrra gondol. A többi alakok teljesen megsemmisültek, körvonalaikból még ruhájukat sem lehet kivenni és a festmény keletkezési idejére következtetni.¹¹⁸ Sulica állítása, mely szerint az alapító ábrázolása a tőle felajánlott épület kicsinyített másával kifejezetten román szokás volna, annyira téves, hogy cáfolatára felesleges kitérni. Az eddigiekből kitetszik, hogy Sulica Orbán adatait célzatos kihagyással, másutt megtoldással és a forrás meg nem jelölésével használta, s ezáltal a valóságot inkább megkerülte, mintsem kereste. Végeredményben az ortodox egyházi művészet hatásáról való érvelése gyökeresen téves és alaptalan.

Sulica szerint még a XVI. században is a székelyek és a románok egyazon területen egybeolvadás nélkül éltek, „de a közös életkörülmények és a közös érdekek arra kényszerítették (a románokat), hogy tekintsék magukat egynek (a székelyekkel) és társuljanak ezek tetteihez, hogy így ugyanazon politikai egység színe alatt jelenjenek meg és hogy összefoglaló „székely“ név alatt mutakozzanak.“ Nem hiányzott a „román ösztön“ sem, „mely még erőteljesen ott rezgett a részben elnemzetietlenített, részben a székelyek közé szétszórt román tömegekben, anélkül, hogy elvesztették volna nyelvüket és külön román létük tudatát“.¹¹⁹ Ezt a különleges székelyföldi népi helyzetet használta volna ki Mihály vajda, akit ezek szerint a székely

¹¹⁵ Orbán Balázs: A Székelyföld leírása. Pest, 1870. IV. 188—9. — Benkő Károly: Marossszék ismertetése. Kolozsvár, 1868—9. 346.

¹¹⁶ „...bemeszelt falain — azt állítják, kik látták, hogy — görög szentek képei iratokkal környezve volnának“ (I. m. 329.).

¹¹⁷ Orbán: i. m. IV, 183.

¹¹⁸ Kelemen Lajos múzeumi és levéltári főigazgató úr szíves közlése.

¹¹⁹ Orbán: i. m. IV, 128.

név alatt rejtőző románok segítettek volna harcaiban. És minthogy Mihály a székelyek jogait visszaadó oklevélben ezt a kifejezést használja: „Siculi et incolae sedium siculicalium“, (amely „lakosok“-on a székely jogokkal nem rendelkező jobbágy és földönlakó elemet kell érteni), Sulica ezekben a nemszékelyekben azonnal románokat fedez fel és elhamarkodottan így ítélkezik: „Mihály vajda kifejezése minden kétségen felül igazolja 1600-ban a románoknak, mint külön és számos, a székelyektől be nem olvasztott népi elemnek székelyföldi létezését“.¹²⁰

Ha a székelyföldi románság 1600 körül ilyen virágzó lett volna, akkor hogyan magyarázható későbbi gyors hanyatlása? Sulica a pusztulás okát minden más ok felett a vallási unióban keresi. Az unió erdélyszerte megbontotta a románság egységét, de népiségi változást csak ott tudott előidézni, ahol a románság szétszórta élt, mint például a Székelyföldön. Itt a veszteség egyenesen végzetes volt. Csak a székely vidékek szélein, ahol nagyobb román tömegekkel érintkezik, maradt meg többé-kevésbé eredeti művöltában a román. A XIX. század első felére a folyamat majdnem elérte beteljesedését.¹²¹

Miután kísérletet tett arra, hogy a székelyföldi románság tekintélyes szellemi értékeit bizonyítsa be a katolikus egyházi festészetre tett hatásával, most az elmúlt századok román egyházi könyvforgalmából próbál tőkét kovácsolni. Csíkbán és Maros-Tordában találtak két 1512-ből származó tárgovisztei egyházi könyvet (szláv evangelium). Ebből az egyetemeres románság XVI. századeleji szellemi egységét olvassa ki és a szellemi műveltség messzenyuló hagyományát csillogtatja meg a székelyföldi románok körében.¹²² Hogy közelebről hol és milyen körülmények közt találták meg a nevezett két könyvet, arról nem nyilatkozott. Megjegyzendő, hogy egy valószínűleg 1565-ből származó kálvinista Coresi nyomtatványon kívül (Cazania și Molitvelnic) 1683-ig nem ismeretes a Székelyföldről származó egyetlen román egyházi könyv sem.¹²³

Röviden: Sulica a románság régiségét új érvekkel próbálta bebizonyítani az eredetileg románság elképzelt Székelyföldön. Ítéletének tárgyilagosságában lépten-nyomon megakadályozta túlzott nemzeti buzgalma és el nem hallgatott vágya az „elszékelyesítettek visszarománosítására“. A románság pusztulását az egyház elgyengülésében látja, ennek oka pedig a vallási unió. Ugyanakkor az egyházban keresi a román nemzetiség megmaradásának titkát és az esetleges „visszarománosítás“ sikerét is. Semmilyen más intézménynek nem jut hozzá hasonló feladat a visszarománosítási hadjáratban, mert a román nemzetiség központi lényegét az egyház hordozza úgyannyira, hogy a nyelv elvesztése nem ér fel az ortodox, vagy a vele szertartásban azonos görög katolikus egyházból való kilépés veszedelmével.¹²⁴

¹²⁰ Contribuții, 15.

¹²¹ I. m. 17.

¹²² I. m. 1938. jan.—márc. 18—24.

¹²³ I. m. 19—20.

¹²⁴ Vö. i. m. 21.

4.

Mielőtt befejezném beszámolómat a román történettudományos törekvésekről a székelyföldi románság szélesebb sodrú elmúlt életének bizonyítására, vissza kell térnünk ahhoz a *Iorgához*, aki a székely-román kérdés szellemi elindítója volt. Egy 1938-ban elhangzott rádióbeszédében visszatért a székely-román kérdésre és újszerű magyarázatot próbált adni a székelyek sokat emlegetett eredetkérdésére. Maga Iorga eddig egyeredetűnek vette a székelyeket a magyarokkal.¹²⁵ Most szembefordult ezzel a nézetével, mert nem találta valószínűnek, hogy a magyar királyok olyan messze, a magyarság törzsétől teljesen elszakítva küldték volna a székelyeket határt őrizni Erdély keletére. Az Erdélyben letelepített szászok nem voltak határőrök, azért volt szükség a katonai szervezető német lovagrend behozatalára. Csak-hogy ezek is kevesen voltak és ezért a lovagok mint katonai elemre, a már ott élő lakosokra szorultak. Ezek pedig nem voltak mások mint a — székelyek! A német lovagok — és nem a magyar királyok — telepítették le őket falvakba, ezért viselnek ezek a telepítések oly gyakran katolikus szentneveket. A rend kitakarodása után ottmaradt alattvalók továbbra is megtartották katonai előjogaikat és ezentúl külön szervezetben a magyar koronával kerültek függő viszonyba. A német lovagoknak köszönhatték katolikus vallásukat is.¹²⁶

De kik voltak ezek a rejtelmes székelyek és honnan kerültek ide? Iorga határozottan állítja, hogy nem voltak magyarok és hogy nem nyugatról kerültek a Keleti Kárpátok vidékére. Egy „más barbár elemről“ van itt szó, s ez a székelyek és a csángók közös őse. Iorga összekapcsolja a székely és a csángó kérdést és a kettőt együtt próbálja megérteni. A Kárpátok gerince (șiră de spinare) azoknak a finn-turáni településeknek, amelyek a Küküllőktől¹²⁷ elszórtan a Dnyeszterig (Ciubărciu) tartanak.¹²⁸ A székely-csángó-előd török nép nem egymagában vette birtokába a tőle lakott területet, hanem az őstörténelem óta lakott helyeken élő románsággal került a legszorosabb barátságos kapcsolatba. Az új területen a barátságos együttélés vérkeveredésre vezetett a románokkal, részben a szászokkal is. Ezért a székelyek egyes részeken balti-finn típusúak, másutt a szászokhoz hasonlítanak, végül „az ott lakók nagyrésze a román nép összes vonásaival rendelkezik és ez megmutatja igazi eredetüket... Következésképpen egy fajkeveréssel van dolgunk, amelyből az elsődleges elem egyáltalában nem hasonlít a magyarok általános típusához.“¹²⁹ „Világos — fejtegeti tovább Iorga —, hogy a székelyek, valamint a szászok is nem tettek egyebet, minthogy kölcsön vették annak a román népességnek patriarkálisá vált ősi római szervezeti formáit, amely nem mindenütt élt vajdák alatt és nem került alattvalói helyzetbe bizonyos szélesebb értelemben vett uralkodókkal.“¹³⁰

¹²⁵ I. m. 29.

¹²⁶ Considerații noi asupra rostului Secuilor. Conferința la radio (1938). Buc., 1939. Klny. a Rev. Ist.-ból.

¹²⁷ I. m. 4—6.

¹²⁸ Ezek török neve szerinte a székelyektől származna (I. m. 9.).

¹²⁹ I. m. 8—9.

¹³⁰ I. m. 6.

Itt a „Romániák“-ról szóló régi, kedvenc gondolatát terjesztette ki a Székelyföldre. Romániáknak nevezte el Iorga a felbomlott római birodalomnak azokat a félig megszervezett latin nyelven beszélő lakosságú politikai egységeit, amelyekkel gyakran a felülkerekedő barbárok is azonosították magukat. A „Romaniae“ mintegy a latinság önálló formái voltak a birodalmon kívül.¹³¹ Iorga ezeknek az egységeknek azt a hivatást szánta, hogy a római birodalom és a későbbi politikai alakulatok, de első sorban a későbbi román Románia közt szerves kapcsolatot létesítsenek.¹³² Romániákat tételez fel Skóciától kezdve le Délitáliáig és Svájtól Délbesszarábiáig.¹³³ Az eddigi Romániák sorát Iorga most egy székely Romániával toldja meg. Az őslakó románok -a székelyek őseit képviselő törökfajú népek átadták a középkor egy bizonyos korában jellegzetes népi politikai formát. „Tehát van egy székely Románia-féle is, amit a római Romániák, köztük a mienk és bizonyos germán Romániák mellé helyezhetünk...“¹³⁴ Ismeretes Iorga törekvése a Dáciában megmaradottnak feltételezett románok és a különféle barbár népek: húnok, avarok, később besenyők és kúnok közt a barátságos együttélés feltételeit kimutatni.¹³⁵ Ennek a gondolatnak az a rendeltetése, hogy a románság megmaradását a Dunától északra valószínűvé tegye a barbár népek ádáz támadásai közepette. Ezt a sort toldja meg újabb szimbiózissal. „Nincsen szó az állam tekintélye alatt újonnan jött és katonai rendeltetésű magyarokról, akik összekeveredtek és megbarátkoztak volna a Kárpátoktól nyugatra eső területek szabad románjaival, hanem egy ősrégi török népességről...“¹³⁶ amely önállóan maradvány, a románokkal együtt ezekben a „római“ formákban szervezkedett meg, amelyekhez később ugyanennek a románságnak népies jellegű politikai alkotásai járultak. Tehát a székelyekkel szimbiózisban, vagyis együttélésben vagyunk: a magyarokkal csak szomszédságban. A különbség lényeges.“¹³⁷

Világosnak és indokoltnak igazán nem nevezhető ez a tétel. Eleitől végig többé-kevésbbé ötletes, de talajtalan történelmi spekuláció, amelynek valóságértéke nincsen. Felépítését szerzője nemzeti vágyai határozzák meg és ezek a románság folytonosságának és korai politikai kikristályosodási pontjainak irányába feszülnek. A fejedelemségek megszervezése előtti időkhöz helyezett képzelt állam-embriók sora gazdagodott egy újabb, ezúttal erdélyi Romániával. A szerkezetet tartóoszlopai felettébb gvingék. A románság székelyföldi jelenlétét a tárgyalat korban semmi sem bizonyítja, politikai szervezetről beszélni, a legesekélyebb forrás híján, felesleges játék. Ennek a képzelt románságnak képzelt együttéléséről beszélni a szintén képzelt török népről, amelyik a székely őse lett volna, szintén nem tartozik a megalapozott dolgok közé. Semmi adat arról, hogy honnan, mikor, milyen körülmények között került volna a Kárpátok két oldalára ez az ismeretlen török nép. Vagy Iorga visszatért volna a hún eredet feltevésére? Mivel foglalkozott,

¹³¹ I. m. 7.

¹³² Vö. Iorga: *Ist. Rom.* II, 108—9., *La place des Roumains.* Buc., 1935 I, 90.

¹³³ *Ist. R.* II, 107.

¹³⁴ *Consid.*, 8.; *Ist. R.* II, 109.; *La place des R.* I, 90—1.

¹³⁵ *Consid.*, 8.

¹³⁶ Vö. *Ist. R.* III, 29—30, 34, 50—7.

¹³⁷ Ennek tulajdonítja Iorga a *Cselló* (Ceahlău), *Báró* stb. hegynevek szerzőségét.

milyen volt a nyelve, milyen volt az életformája ennek a rejtelmes török népnek, amelyet a német lovagrendnek kellett volna letelepítenie?¹³⁸ Azután miért nem a régebben ott lakó és számosabb román népet szervezte meg katonailag a rend? Miért került felül a székely, mikor a románság ajándékozta meg politikai szervezettel a székely népet? A kérdések egész özönét zúdíthatnók Iorga új ötlet-szövedéke felé, de erre nincsen szükség, mert a pusztá feltevésekkel a történettudománynak dolga nem lehet. A szerző számára az volt fontos, hogy a székelyek és a magyarok közti szoros kapcsolatot tagadja és hogy a székelyek elrománosítására újabb szellemi támpontot nyújtson.¹³⁹ Iorga romantikusan túlfűtött nemzeti érzése valószínűvé teszi, hogy tételét meggyőződéssel fogalmazta meg. Végeredményben azért előbbi gyakran változtatott nézeteinél most sem tudott elfogadhatóbbat nyújtani.¹⁴⁰

5.

Annak a munkának a nagyobb felét, amelynek célja volt bebizonyítani a román közvéleménynek, hogy a románságnak a Székelyföldön nemcsak múltja, hanem jövője is van, a román történettudomány vállalta. Meg kell állapítanunk azonban, hogy nem a román történészek élgárdája vállalkozott erre.^{140a} A fenti seregszemle meggyőzhetett bennünket, hogy a vállalkozók erejükön felüli terhet vettek vállalkra. A nehézségek többfélék voltak. Először is nem rendelkeztek megfelelő középkori forrásokkal. Ha a székelyföldi románságról a XIV. és XV. századból való néhány tanúságtételt elfogadhatónak is ítélnék, a folytonosság kérése így sem lenne bebizonyítva. A XV. századtól kezdve kétségtelen bizonyos számú román pásztorság, zsellérség és jobbágyság létezése székely területen, de ezek az elemek, akár Erdélyből, akár Havaselvéről, akár Moldvából jöttek, bizonyosan bevándorolt elemek voltak. Abban az ütemben, ahogyan a XV. század vége óta az ősi székely társadalmi és jogállapot fokozatosan elporlik, úgy nő meg a mozgékony, vándorlásra hajlamos román népelemek lehetősége arra, hogy a támadt réseken befurakodják a székely székek területére. A jelenség mértékével csak részletesebb, a jövőben elvégzendő település- és társadalomtörténeti kutatás fog bennünket megismertetni. Nem szól a székelyföldi román ősiség mellett a helynevek tanúsága sem. A helynévenvagnak a román elem csak igen csekély részét teszi ki és ami belőle valóban román jellegű, annak fiatalágát legtöbb esetben könnyen lehet bizonyítani. Jellemző, hogy a románoktól ősi román településnek tartott Olábfalunak, Galambfalvának stb. nincs román neve, illet vagy a magyar névből alakítottak a helyi románok, (kik betelepülők voltak és így ősi román nevet, mert ilyen nem is volt, nem őrizhettek meg), vagy a román uralom idején közigazgatási úton, rendszerint egyszerű fordítás vagy kitalálás útján nyer-

¹³⁸ *Consid.*, 9. — Az előadás utolsó mondatában Iorga késznek nyilatkozik vitázni tételle felett. Nincs róla tudomásom, hogy magyar részről felvették volna a keztyűt.

¹³⁹ Giurescu C. C. (*Ist. Rom. Buc.*, 1935. I 277.) Popa—Lisseanu nyomán röviden emlékezik meg a románoknak a székelyekre tett hatásáról.

¹⁴⁰ Vö. *La place des R.* I, 149.

^{140a} A Székely rovásírást Iorga besenyő, vagy még inkább kún átvételnek minősíti, *Ist. R.* III, 34.

tek.¹⁴¹ A mesterkelt és ügyetlen névadás nem egyszer humoros eredményre vezetett¹⁴² és még román részről is kemény bírálatban részesült.¹⁴³ Sok sikere a földrajzi spekulációval próbálkozó kutatóknak sem lehetett a székelység létjogosultságának tagadásában. A mai székely nép magyar jellegének kétségbevonása egyenesen gyermekes elvakultság és a legszembe-tűnőbb tárgyi tények semmibevevése. Kétségtelen, hogy a székely beszédben, szokásokban, életformában, a néprajz keretébe tartozó tények sorában nem egy a románnal megegyező vonást találhatunk fel, de ezek távolról sem mutatnak román népi eredetre, hanem egyszerűen egy hosszas, évszázadokra terjedő egymás mellett élésnek, néhol összekeveredésnek legtermészetesebb következményei. A jelenség távolról sem egyoldalú, nem mindig a román volt a kölcsönző, a hatás természetesen kölcsönös.¹⁴⁴ A székelyromán népi kölcsönhatás kérdése tárgyilagossá és elfogulatlan kutatóra vár.

A Székelyföldön otthonra lelő román népelem pontos számarányát nem tudjuk meghatározni. Annyi bizonyos, hogy a felületes általánosságban mozgó román vélemények valóságértéke egyenlő a semmivel. Ha hitelt adhatunk a Bucov-féle összeírásnak (1760), akkor a négy székely megye területén 426 községben összesen 5402 román vallású család volt található.¹⁴⁵ Ezeket mind románnak tekintve (ami kétségen kívül erős túlzás, mert a székelység beolvasztó ereje, illetőleg vonzása sokhelyt eleitől fogva érvényesült), családonként — Popa-Lisseanu nyomán — 5 tagot számítva, a székelyföldi románság létszáma 27.010 lélekre volna tehető. Egy másik forrás (1767) 7 szabad oláht (liberi Valachi) és 51 román papi családot jelez.¹⁴⁶ Ha azt is figyelembe vesszük, hogy ugyanebben az időben az egész Székelyföldön mintegy 37.000 család élt,¹⁴⁷ akkor a két román felekezethez tartozó lakosok arányszáma 14.6% és a magyar felekezetekhez tartozóké 85.4%. A beköltöző románok beolvadása (és nem beolvasztása) természetesen állandóan folyt és ebben nem szükséges semmiféle elnyomatást vagy erőszakot keresni. A társadalmi létra legalacsonyabb fokán álló pásztorcsaládok örömmel igyekeztek felemelkedni gazdáik magasabb társadalmi szintjére, ennek legelső lépése a külön világot jelentő és keleti életszemléletet tükröző orthodoxia elhagyása volt. Akik közben görög katolikusokká lettek, azok megindultak a római katolicizmus felé, az orthodoxok jobbjára a református egyház híveivé váltak.¹⁴⁸

¹⁴¹ A két Oláhfaluból (Szentegyházsoláhlalú és Kápolnásoláhlalú) Vlahiță és Căpălniță lett. Opreanu váltig nehezményezte a Vlahiță elnevezést, mikor szerinte ennek neve minden bizonnyal *Românești* (?) lehetett (*Terra Siculorum*, 10). Nagyalambfalvát a helyi román papok is mindig magyarul nevezték: 1742^s *Noghi Garofalo*, 1785: *Naghi Galomfalo*, 1810: *N. Galomfalo*“ (Sulica: i. m. 25—6.).

¹⁴² *Kénos-ból* (= Kínos) téves fordítással *Sulfureni* lett (Sulfur = kén); Később Chinuşu lett a neve.

¹⁴³ *Ghibedeia, V.*: Românizarea numirilor de sate in Secuime. Secuimea, 1934. márc. 29.

¹⁴⁴ Moldvai román oklevelekben sok magyar eredetű magyar szót lehet találni, pl. marha, marfa = marha; eürda = esorda; poştea-meşteru = postamester; Iorga: *Acto româneşti din Ardeal*, Buc. 1916, 257. Alişverişulu = adás-vevés. Uo. 205. stb.

¹⁴⁵ Annaul Inst. de Ist. Nat. Cluj, III, 1924/25 nyomán *Popa-Lisseanu*: *Sieules el Roumains*. 2. kiad. Buc., 1939, 65—78.

¹⁴⁶ Berlász J.: i. m. 240 (Melléklet).

¹⁴⁸ Vö. fentebb.

De már hamarabb is folyt egyes vidékeken a beolvadás. A társadalmilag emelkedni akaró románok számára sokkal inkább meg volt a lehetősége a székelység jogi keretei közé való behatolásra és a székely előjogokban való részesülésre, semmint azt általában gondolni szokás. Román nevet viselő székelyek már a XVI. században sem tartoztak a ritkaságok közé. Amióta románság volt a székelységen, a beolvadás a legcsekélyebb kényszer nélkül szüntelenül folyt. Persze nemcsak a székelység hódított, megtette ezt több helyen, így Maroszáéken maga a románság is. Nincs igazuk a román szerzőknek, amikor az asszimilációs folyamatot egyoldalúan, csak a románság rovására történőnek mutatják be. Még inkább tévednek, amikor erőszaknak, nemzetiségi politika eredményének tulajdonítják a románság térvesztését. Ha ez így lett volna, nem vesztette volna el a magyarság hatalmas számban fiait Erdélyszerte épen a kiegyezés korában. A székelyföldi románság fogyása egyébként is jóval megelőzi a modern értelemben vett nacionalizmus és nemzetiségi kérdés korát.

A beolvadási folyamatot jelzi a XVIII. század végén G. T. D. (Gróf Teleki Domokos) útleírása. A háromszéki románokról megemlíti, hogy elfelejtik nyelvüket, amit inkább csak pópáik beszélnek még, de vallásukat hűségesen megőrizik. Azt is megfigyeli, hogy ezek a magyarosodó románok nem olyan vadak és bárdolatlanok, mint más vidékek románjai.¹⁴⁹ Dósa Elek erdélyi útinaplója (1821) is őriz meg részleteket a székelyföldi románokról. Így például Bikszádot, „mely egészen a G. Mikó Miklóse, oláhok és Magyarok lakják, de az oláhok is inkább Magyarul beszélnek”.¹⁵⁰ Ebből a községből nemsokára teljesen kiveszett a román szó és hasonlóan járt sok más helység. A természetes beolvadás folyamán a két közönségesen románnak ismert felekezet, a görög keleti és a görög katolikus, székelyföldi hívei sorában mind több és több lett a magyar anyanyelvű. A beolvadást sürgető magyar magatartásra a XIX. század harmincas-negyvenes éveinél hamarabb egyáltalán nem kerülhetett sor és valójában elemi erővel csak 1848-ban tört ki a két fajta közötti versengés, de akkor sem a Székelyföld belső területén. Az abszolutizmus idején (1857) a román vallásúak száma 60.524, a magyar vallásúaké 322.882 volt és ez az arány az 1910-i népszámlálás adatai szerint 84.270 és 442.676 volt. Másszóval kifejezve, a fenti 53 év alatt az egész Székelyföldön a román vallásúak jobban szaporodtak (39,2%) mint a magyar vallásúak (37%)! Sőt: összehasonlítva az 1761-i viszonyokkal is aránylag csekély a román vallásúak számbeli visszaesése. A román vallást követők és a magukat román anyanyelvűeknek valló lakosok aránya 1891-ben 116.425 — 97.200 és 1910-ben 138.763 — 114.027 lélek.¹⁵¹ Abszolút értékben kifejezve a fenti két időpont közt csak Udvarhely megyében csökkent a román vallásúak és anyanyelvűek száma, a másik

¹⁴⁹ *Egynéhány hazai utazások leírása* ... Bécs 1796. — Vö. Ilie Dăinu cikkét a Glas Rom. in reg. sec. 1936. ápr. 10. sz.-ban: *Călătoriale unui magnat prin Secuime în 1794*.

¹⁵⁰ Az Erd. Múz. Kézirattára 1874. sz. 8.

¹⁵¹ *Szilágyi Olivér*: A székelyföldi görög keleti és görög katolikus vallású lakosság az 1857-i és 1910-i népszámlálások tükrében. Magyar Kisebbség 1938. 46. — Háromszék megyében 1900-ban volt 85,1% magyar és 14,2% román, 1910-ben 83,4% magyar és 15,5% román. Tehát a románság itt tért nyert, nemhogy eltűnőben lett volna. (I. m. 52.).

három székely megyében, különösen Csíkban és Háromszéken, előrehaladást tett a román elem. Indokolatlan ezek szerint a román szerzők panasza, mintha fajtestvéreik száma rohamosan csökkent volna az 1867. utáni korszakban. A tizes évek és a világháború ideje alatt már kedvezőtlenebb volt a helyzet és az 1916-i román betörés visszahatása sok román felekezetű székelyt késztetett áttérni valamelyik magyar felekezetre. Az önkéntes magyarosodás olyan előrehaladott fokon volt (a nyelvi beolvadáson már régen túljutott), hogy az utolsó lépés, a vallásváltoztatás megtevésére meg volt a hajlandóság, még a román uralom beköszöntése után is.¹⁵² A folyamat érettségének köszönhető, hogy a háború után a helyzet nem fordult meg és a román cikkírók sokszor méltán fejezhették ki emiatt elégedetlenségüket. A gyergyai görög katolikus esperességek 1911-ben 22.000, 1923-ban már csak 17.000 híve volt; az udvarhelyinek 1911-ben 3807, 1923-ban 2255.¹⁵³ A román uralom idején megindított ú. n. visszarománosítási mozgalom ért el itt-ott valamelyes helyi sikert, de lényegében a beolvadási folyamatot legfeljebb megállítani tudta, ezt se mindenütt, de nem egyúttal meg is fordítani. A magyar visszatérés a székelyföldi román kérdésben ismét új helyzetet teremtett. A megtévelyedettek és megriadtak tömeges visszatérése mutatja, hogy a kérdés végkifejlesztésével állunk szemben. A székelyföldi románság beolvadásának dereka egyébiránt olyan régen megtörtént, hogy a magyar társadalomnak a román eredetűekkel szemben általánosan tanúsított tartózkodása itt meg sem található. A görög keleti vagy görög katolikus székely, aki esetleg még román nevet is visel, semmiképen sem volna meggyőzhető arról, hogy ősei románok lettek volna, sőt az ilyen gyanúsítást a legsúlyosabb sértésként fogja fel. Az elmondottakból annyi kitűnik, hogy a székelyföldi románság jórészenek beolvadása egy már teljesen megérett folyamat, melynek visszafordításától, vagy bármi más bonyodalomtól tartani a mai körülmények közt gondolni sem lehet. Ez egyúttal arra is rávilágít, hogy milyen rövidlátó és milyen reménytelen volt a román történettudósok igyekezete a székelység multjának és jelenének nem is annyira vissza-, mint inkább elrománosítására. A románból lett székelyek száma a tösgyökeres székelyeké mellett aránylag olyan kicsiny, hogy még sikeres visszaalakításuk sem lett volna jelentős román eredmény, és a Székelyföld népi képét távolról sem változtatta volna meg lényegesen. Természetesen a fent vázolt beolvadási folyamat nem értettük bele azokat a székelyföldi románokat, akik anyanyelvüket és vallásukat egyaránt megőrizték. Román anyanyelvüket és görög keleti vagy görög katolikus felekezetüket épúgy bántatlanul megőrizhetik, mint román nemzetiséghez tartozásuk tudatát. De a magyar öntudatú, magyar anyanyelvű, magyar gondolkodásmódú, a magyar nemzet sorsával jóban-

¹⁵² Jellegzetes eset történt Abásfalva községben, ahol a görög katolikus vallású, magyar anyanyelvű katonaköteles ifjúság egy tömegben lépett át a református hitre, amikor az új urak 1919-ben a vörösök elleni harcra besorozták őket. A román katonai hatóság ekkor csak románokat soroztak, de románoknak tekintettek minden görög katolikus vallású egyént. Az abásfalvi legények áttérésükkkel a magyar nemzet iránti hűségüket fejezték ki. L. Rîinvierea, 1938. jan.—márc. 51—2.

¹⁵³ *Opreanu: Săcuizarea Românilor prin religie.* 35.

rösszban oásztozó görög katolikus és görög keleti székelylek, bármilyen lett légyen is távoli népi eredetük, minden kénysszer és csábítás nélkül magyarok, mert azok akarnak és mások nem is tudnak lenni.¹⁵⁴

6.

A székelyle-román kérdés felvetése az első világháború után szoros összefüggésben volt a székelyleg földrajzi elhelyezkedésével az új román állam közepén. Az idegen székelyle elem tövis volt az állam testében; ezt sürgösen el akarták távolítani. A feladat nemcsak az állami intézkedések vonalán jelentkezett. A román társadalom is szükségesnek tartotta a kelet-erdélyi népiségi helyezetet javítani. Vidéken közvetlen megfigyeléseken alapuló tapasztalatok, némi egyházi hagyomány a székelyleföldi románnak maradt románság közepette, végül Iorga kezdeményezései szolgáltak alapjául a meginduló történelmi, néprajzi, földrajzi, fajbiológiai stb. kutatásoknak. Mind többen és többen érezték szükségét, hogy a kérdéshez román részről hozzászöjlanak. Iorga egyéni kérdéséből előbb a tudósok, azután az újságírók, tanárok, papok és más értelmiségi elemek kérdése lett, végül a folyamat beletorkollott az egyetemes román közvéleménybe, hogy a harmincas évek második felében kifejezetten államüggyé fejlődjék. Ennek a folyamatnak részleteit más vonatkozásban vizsgálom meg. Most megelégedtem azzal, hogy beletekintetem a székelyle-román kérdés román történelmi irodalmának kevésbé ismert bozójába. A kérdések megoldására sem törekedtem, mert meggyöződéseim szerint ezt nem cáfolattal, hanem az egye kérdésrésztelek rendszeres feldolgozásával kell elvégezni. A román történelírás a maga célkitüzéseit előbb a nemzeti közvéleményben, azután — részben — a nemzetköziben is megpróbálta valóra váltani. Függetlenül a valóságtól, az állami és nemzeti érdekeknek állt feltétel nélküli szolgálata. Tanításai röviden a következőkben foghatók össze:

1. A székelyle és a magyar két egymástól különböző nép.
2. A Székelyleföld nem földrajzi egység és csak Romániával együtt logikus összefüggésű földdarab.
3. A Székelyleföld népiségileg nem egységes; a székelyle keverék nép, benne a román elem a tulnyomó.
4. A székelyle föld és nép múltja nem a magyar, hanem a román nép történelének egyik fejezete.
5. A székelyle nép lelki és alkata, néprajza, művészete, létformája jórészt azonos a román népével.

A székelyleg idegen testét a román nép természetes asszimiláció útján nem volt képes eltüntetni. Ellenkezöleg, a Székelyleföldön éppen a románság volt kitéve a beolvadás veszedelmének. Kapóra jött azonban az a tény, hogy a székelylegbe évszázadok óta bizonyos mennyiségű román vér keveredett. A nagyjából megállapítható tényállást kellett csak módfelett felnagyítani és felhasználni a nemzeti közvélemény megnyerésére. Így lett nem várt nagy jövöje Iorga régi gondolatának.

A román történelitudomány fáradozásai a székelyle-román viszony kér-

¹⁵⁴ Hasonló megállapításra jut Szilágyi O.: i. m. 53.

désében a székely kérdésnek egy új, eddig kevésbé méltatott részletét hozták előtérbe: a népiségtörténetét. Foglalkoznunk kell — még pedig sürgősen — a Székelyföld népiségtörténetével is. Csak mostanság kezdünk belelátni a szenvedésnek, a mellőztetésnek, az elnyomatásnak abba a rettenetes zűrzavarába, amely a székely nép történelmi életét jelentette. Újabban sok jel mutat arra, hogy a magyar tudományosság felismerte nagy feladatait a székely múlt felkutatásában. Remélhető, hogy a történészek, régészek, jogászok, néprajzosok, nyelvészek, társadalomkutatók, közgazdászok és más szakemberek egybevetett munkája a székely valóság megismerésének hamarosan új és virágzó korszakát nyitja meg.

Tóth Zoltán